

Genetiği Değiştirilmiş Organizma Kullanılarak Üretilen Gıdaların İnsan Sağlığına Etkilerinin Ceza Hukuku Açısından Değerlendirilmesi^(*)

Evaluation of the Effects of Food Produced Using Genetically Modified Organisms on Human Health in Terms of Criminal Law

Dr. Öğr. Üyesi Çağrı KAN^(**)

Öz:

Gen biliminin gelişmesi genetiği değiştirilmiş organizmaların (GDO) üretimini ve tüketimini yaygınlaştırsa da, henüz güvenilirliklerine ilişkin kesin bir bilimsel bulgu mevcut değildir. Bu belirsizliğe rağmen, GDO'lar gıda olarak üretilmekte ve tüketilmektedir. Devletin sağlığı koruma yükümlülüğünün bir gereği de işler bir mevzuat üretmektir. Çalışmada sağlığın gerekleri ve mevzuatın en önemli eksiği olarak tespit ettiğimiz sorumluluk hükümlerinin etkinliği ele alınmıştır. Makalenin kaleme alınma nedeni; GDO'lu gıdaların insan sağlığına olan etkilerini ceza hukuku bakımından ele almaktır. Çalışmada betimsel analiz metodu kullanılmış olup, yeri geldikçe Mahkeme kararlarına değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Genetiği Değiştirilmiş Organizma, Sağlık Hakkı, Biyogüvenlik, Ceza Hukukunda Gıda Güvenliği, Ceza Hukukunda Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar.

Abstract:

Although the development of genetics has made the production and consumption of genetically modified organisms (GMO) widespread, there is no definitive scientific evidence regarding their safety yet. Despite this uncertainty, GMOs are produced and consumed as food. One of the requirements of the state's obligation to protect the health is to produce a functioning legislation. In the study, the requirements of the right to health and the effectiveness of the criminal liability provisions, which we have identified as the most important shortcoming of the legislation, are discussed. The reason for writing the article; to address the effects of GMO foods on human health in terms of the right to criminal law. In this study, the descriptive analysis method was used and the decisions of the Court were mentioned when necessary.

Keywords:

Genetically Modified Organism, Right to Health, Biosecurity, Food Security in Criminal Law, Living Modified Organism in Criminal Law.

^(*) Makale hakem denetiminden geçmiştir.

Makale Geliş Tarihi: 24.05.2024 - Makale Kabul Tarihi: 30.10.2024.

^(**) Pamukkale Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi, Denizli - Türkiye,

E-posta: cagrikan@pau.edu.tr,

Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-4414-217X>.

GİRİŞ

İnsan, yaşama serüveninde bir parçası olmaya çalıştığı doğayı süregelen bir şekilde nesneleştirirken, yaşamak ve doğaya uyum sağlamak adına birçok faaliyet gerçekleştirmektedir. Son yüzyılın ikinci yarısında, sürdürülebilirliği sağlamak için yapılan bu faaliyetlerin 1992 yılında Rio De Janeiro’da yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda sosyal, iktisadi ve çevresel etmenlerin doğal kaynaklar, temel gereksinimler, etkiler, içselleştirme kapsamında birbiri ile ilişkili biçimde ele alınması fikri ortaya çıkmıştır. Bu anlamda yaşamın devam etmesi için gerekli olan gıda, sonsuz ve sınırsız olmayan bir ihtiyaç ve bu anlamda gıda ürünleri de ekosistemin parçalarıdır.¹ Tüm canlıların içinde insan, ait olduğu ekosistemin bir parçası ve diğer canlılar gibi ait olduğu bütün olmadan yaşaması olanaksız bir canlı türüdür. Ancak insan diğer tüm canlıların aksine yaşam alanını tüketen bir yapıya sahiptir. Gıdaya ihtiyaç, avcılık ve toplayıcılıktan başlayarak, tarım toplumuna geçilmesi ile birlikte insanların ihtiyaç duyduklarından fazlasını üretme kapasitesini de birlikte getirmiştir. Ancak bugün, mevcut bu üretme kapasitesi, benzer yöndeki bilimsel ve teknolojik imkanların gelişimi ile birlikte daha bol besine ulaşabilmek adına türlü amaçlarla kullanılmaktadır. Genbilimin gelişmesiyle birlikte bu yönde yapılan çalışmalar, bir taraftan gıdaların GDO’lu veya GDO’lu içeriklerle üretimini aralamışken, diğer taraftan GDO’lu veya GDO içerikli ürün ve gıdaların tüketiminin üzerinden sis perdesi kalkmadığı için, konu üzerine yapılan tartışmalar güncelliğini korumaktadır. Bu konuda ele alınması mümkün başlıklar, tarımda doğrudan kullanılan GDO’lu organizmalardan, klonlamaya ve gıda verimi düşüncesiyle üretilen yeni hayvan cinslerine kadar birçok konuyu içine almaktadır.

Bir genin, bir organizmadan diğerine laboratuvar ortamında teknolojik yöntemler kullanılarak aktarılması ile oluşan genetiği değiştirilmiş organizma, üretildiği günden bu yana çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Modern biyoteknoloji olarak adlandırılan bu teknik, bir yandan farklı türler arasında gen aktarımını mümkün kılmak, diğer yandan genin işleyişini değiştirmek suretiyle sayısız özgün organizma elde edilmesine imkan sunmaktadır. Sayısı ve çeşitliliği her geçen gün artan GDO’lar kimya, sağlık, tarım ve hayvancılık sahasında oldukça yaygınlaşmış, dünya pazarındaki en büyük payını ise gıda üretimi ile elde etmiştir. Bu süreçte, GDO’lara ilişkin pek çok bilimsel çalışma yapılmış, farklı, hatta tezat argümanlar ortaya atılmıştır. Nihai aşamada, an itibariyle GDO’ların güvenilirliğine ilişkin kesin bir bilimsel bulguya ulaşılamamıştır. Bu belirsizliğe rağmen, GDO’ların ve ürünlerinin gıda olarak üretilmesi ve tüketilmesi; GDO’lu gıdaların insan sağlığına olan etkilerini hukuki boyutuyla ele almayı zorunlu kılmaktadır. Genetiği değişik-

¹ Onur, Yeni, “Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma Bir Yazarın Taraması”, (Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, Y. 2014, C. 16, S. 3, s. 181-208), s. 186.

tirilmiş organizmanın doğrudan ya da dolaylı olarak gıda maddelerinin içerisine girmesi, hem sağlık hem de yaşam açısından dikkat çekici olmakla birlikte, hukuki açıdan ihtiyatla yaklaşılmasını gerektirmektedir. Zira bu belirsizlik, başta sağlığın güvencesinin ve sorumluluk hükümlerinin önemini artırmaktadır.

Makalenin kaleme alınma nedeni; GDO'lu gıdalara ilişkin kamusal makamların sorumluluğunu belirlemeye yönelik ihtiyacın, teknolojinin gelişmesine paralel olarak artmasıdır. Bu yönde sağlık hakkına yönelik tehlikeler artarken, aynı zamanda hakkın kapsamı ve devletin yükümlülüğü de genişlemektedir. Devletin sağlığı koruma yükümlülüğü, bir takım tedbirler almayı gerektirmektedir. Bu tedbirlerden ilki ve başat olanı işler bir mevzuat üretmektir. Biyogüvenlik mevzuatının cezai sorumluluk doğuran hükümlerinin değerlendirildiği bu çalışmada, GDO'lara ilişkin riskin belirsizliği, cezai sorumluluk hükümlerini daha detaylı ele almayı gerektirmiştir. Konunun kamu hukuku cihetinin ele alındığı bu makalenin amacı; kamusal makamların sağlık hakkını korumaya ilişkin yükümlülüklerinden biri olan cezai sorumluluk düzenlemelerini daha işler kılmaktır. Bu nedenle, çalışmada hayvan ve çevre sağlığı dışarıda bırakılmış, konu GDO'lu gıdaların insan sağlığına olan etkisiyle sınırlandırılmıştır.

I. BİYOGÜVENLİK MEVZUATININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Gıda güvenliği ile ilgili değerlendirmelere dayanak teşkil eden ve genetiği değiştirilmiş organizmalar ile ilgili hükümler getiren Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Biyogüvenlik Kanunu (BgK)² ve bu kanuna dayanılarak hazırlanan Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik (GDO Yönetmeliği) konu ile ilgili temel mevzuatı oluşturmaktadır. Gerekeçesi “sınırları ve esasları çok iyi belirlenmiş biyogüvenlik kurallarına duyulan ihtiyaç”³ olarak ifade edilen Biyogüvenlik Kanunu'nun amacı “Genetik yapısı de-

² 26 Mart 2010 tarih ve 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu'nun temelinde BM bünyesinde imzalanmış olan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve Cartagena Biyogüvenlik Protokolü yer almaktadır. 4898 sayılı Kanunla kabul edilen Cartagena Biyogüvenlik Protokolü'nü Türkiye 2000 yılında imzalamış ve 2003'te onaylamıştır. (RG. 24.06.2003 Sayı: 25148) Bunlardan Cartagena Biyogüvenlik Protokolü, genetik olarak değiştirilmiş organizmaların sınır ötesi hareketleriyle ilgili, evrensel düzeyde bağlayıcı ilk hukuk belgesi olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Protokol 1992 Rio Deklarasyonu'nun 15. ilkesinde yer alan “ihtiyatlılık ilkesi”ni hayata geçirmektedir: Zeynep, Kıvılcım, “Cartagena Protokolü ve Türkiye Biyogüvenlik Mevzuatı”, (Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, Y. 2012 C. 20, S. 1, s. 99-121), s. 101. Bu kanuna dayanılarak çıkarılan Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik ile Biyogüvenlik Kurulu ve Komitelerin Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik ve Kontrol Laboratuvarlarının Kuruluş, Görev, Yetki ve Sorumlulukları ile Çalışma Usul ve Esaslarının Belirlenmesine Dair Yönetmelik Biyogüvenlik Kanunu'nu tamamlayan başlıca düzenlemelerdir.

³ Biyogüvenlik Kanunu Tasarısı ile Çevre, Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler, Avrupa Birliği Uyum ile Tarım, Orman ve Köy İşleri Komisyonları Raporları (1/789, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c064/tbmm23064074ss0473.pdf>, (Erişim Tarihi: 28.07.2023).

ğiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinden kaynaklanabilecek riskleri engellemek, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla biyogüvenlik sisteminin kurularak uygulanması, bu faaliyetlerin denetlenmesi, düzenlenmesi ve izlenmesi ile ilgili usul ve esasları belirlemek” olarak ifade edilmiştir.⁴ Kanun temel olarak; GDO’ların insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerinde yol açabileceği risklere karşı tedbirler almak suretiyle riskin engellenmesi ve riskin gerçekleşmesi halinde doğacak zarara ilişkin sorumluluğun belirlenmesi ve tazminini düzenlemektedir. Risk değerlendirme süreci, önleyici tedbir olarak Kanun’un 3-7. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre; GDO’lu gıdaların ithalatı, ihracatı, deneysel amaçlı serbest bırakılması, piyasaya sürülmesi ve kapalı alanda kullanımına, bilimsel esaslara dayanan risk değerlendirmesi sonucunda Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından karar verilmektedir. GDO’ya dair analiz işlemleri, Bakanlık tarafından belirlenen laboratuvarlarca gerçekleştirilmektedir.⁵ GDO ve ürününün ilk ithalatı için gen sahibi veya ithalatçının, yurt içinde geliştirilen GDO ve ürünü için ise gerçek ve tüzel kişilerin bakanlığa yapacağı başvuru sonrasında, Bakanlığın yapacağı risk değerlendirmesinde BgK m.3/f.5’e göre uyguladığı kriterler şunlardır: “İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliği tehdit etmesi”, “Üretici ve tüketicinin tercih hakkının ortadan kaldırılması”, “Çevrenin ekolojik dengesinin ve ekosistemin bozulmasına neden olması”, “GDO ve ürünlerinin çevreye yayılma riskinin olması”, “Biyolojik çeşitliliğin devamlılığını tehlikeye düşürmesi”, “Başvuru sahibinin biyogüvenliğin sağlanmasına yönelik tedbirleri uygulamak için yeterli teknik donanıma sahip olmadığına anlaşılmaması”. BgK m.3’e göre, “anılan risk unsurlarını içeren başvurular reddedilecek, içermeyenler için verilen onay kararı 10 yıl geçerli olacaktır.” Kanun’un 5. maddesi GDO ve ürünlerine ilişkin yasakları düzenlemektedir. Buna göre: “GDO ve ürünlerinin onay alınmaksızın piyasaya sürülmesi”, “Kurul kararlarına aykırı olarak kullanılması”, “genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanların üretimi”, “GDO ve ürünlerinin Kurul tarafından piyasaya sürme kapsamında belirlenen amaç ve alan dışında kullanımı” ve “GDO ve ürünlerinin Kurul tarafından piyasaya sürme kapsamında belirlenen amaç ve alan dışında kullanımı” yasaktır.

Önleyici tedbirler kapsamında düzenlenen bir diğer husus, riskin yönetimidir. Kanun’un GDO ve ürünlerinin piyasaya sürülmesinden sonraki süreci ele alan 7.

⁴ Biyogüvenlik Kanunu Madde 1.

⁵ Biyogüvenlik Kanunu m.7; Ülkemizde Bakanlığa bağlı kırk bir adet laboratuvar mevcut olup, bunların on tanesi GDO var/yok taraması, dört tanesi ise Türkiye’de izinli GDO’lara dair eşik analizi yapabilmektedir. Türkiye’de yasak olan tüm GDO’ların tanımlanmasını yapabilen bir laboratuvarın bulunmayışı denetim eksikliğine ilişkin tartışmaları sık sık gündeme taşınmasına yol açmaktadır. Türkiye’de GDO’ların Denetim Zaafları, <https://www.greenpeace.org/turkey/Global/turkey/report/2014/06/GDO%20rapor.pdf>, (Erişim Tarihi: 28.07.2023).

maddesi uyarınca; izin kararında belirtilen şartlara uyulup uyulmadığı, insan, hayvan, bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerinde herhangi bir beklenmeyen etkinin denetimi Bakanlık tarafından ve Bakanlıkça belirlenen laboratuvarlarda gerçekleştirilmektedir. Sözü geçen yükümlülüklerin ihlali halinde ya da yeni bilimsel verilerin bir riski işaret etmesi durumunda verilen izin iptal edilebilmekte, izin kararı iptal edilen GDO'lu gıdalar toplatılmaktadır. BgK m.7/f.3'te, "GDO'lu gıdaların ülkeye girişi ve dolaşımında Bakanlığa beyanda bulunulması, gerekli kayıtların tutulması, etiketleme kurallarına uyulması, yeni bir risk ya da risk şüphesi öğrenildiğinde Bakanlıkla paylaşılması ve tedbir alınması", ilgililerin yükümlülüğü olarak düzenlenmiştir. Bir diğer yükümlülük de Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik m.23'te düzenlenen Bakanlık tarafından belirlenen eşik değerin üzerinde GDO içermesi halinde gıdanın etiketinde GDO içerdiğinin açıkça belirtilmesidir. Buna göre; analiz sonucunda üründe %0,9 ve altında GDO tespit edilmesi halinde bu durum GDO'lu ürün olarak değil, GDO bulaşanı olarak değerlendirilmektedir.⁶ Bu durumda ilgili gıda GDO'lu sayılmamakta ve öngörülen eşik değerin altında kaldığı için, etiket zorunluluğundan muaf olmaktadır. Sözü geçen eşik değeri aşan gıdaların ve yemlerin etiketlenmesi zorunlu olmakla beraber, etiketleme zorunluluğu GDO'lu yemlerle beslenen hayvanlardan elde edilen gıdalarda söz konusu olmamaktadır.⁷

Her ne kadar GDO'lu ürün için ithalatçı firmalardan ürün içindeki geni belirten uluslararası akredite laboratuardan alınmış analiz raporu ya da ürünün üretildiği/yüklendiği ülkenin yetkili otoritelerince düzenlenmiş belge ibrazı aransa da, bu uygulama sıkı bir denetim uygulamayan ülkelerde üretilen GDO'lu gıdaların ülkemize girişini kolaylaştırıcı bir risk unsurudur.⁸ Üstelik istenen bu belgenin getirilememesi durumunda da ithalata izin veren mevzuat, analiz sıklığına göre numune alınarak ve ürünü analize tabi tutarak, GDO tespit edilmesi halinde ürünün yurda girişine izin verilmeyeceğini düzenlemektedir. Bahsi geçen analiz sıklığı, risk içeren ülkeler ve risk içeren ürünlere göre değişmekte olup %5 ve %100 arası sıklıkta kontrolleri öngören bir tabloya göre yapılmaktadır.⁹ Bununla beraber, testlerle

⁶ Eşik değer, Biyogüvenlik Yönetmeliği uyarınca ürünün GDO'lu olarak etiketlenmesini gerektiren eşik olarak tanımlanmıştır. Bir ürün, GDO'suz bir şekilde üretilmek istense dahi, üretim, hazırlama, paketlenme ve nakliye sırasında ya da çevresel nedenlerle GDO bulaşma riski bulunmaktadır. Bu nedenle Avrupa Birliği %0.9 olarak kararlaştırdığı eşik değerin altındaki ürünleri GDO'suz kabul etmekte, Türkiye de aynı yaklaşımı uygulamaktadır.

⁷ Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik, m.18.

⁸ Yusuf, Güleşçi, "5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu'nun İncelenmesi", (Sağlık Hukuku Digestası, Y. 2012, C. 2, S. 2, s. 159-180), s. 174.

⁹ Örneğin riskli addedilen ülkeler için soya sütü analiz sıklığı %100 iken, diğer ülkelerde bu oran %20 olarak uygulanmaktadır. Biyogüvenlik Mevzuatı Uygulama Talimatı, [https://vskn.tarimorman.gov.tr/pendik/Belgeler/BIYOGUVENLIK_MEVZUATI_UYGULAMA_TALIMATI_30.05.2018_Degisikligi_pdf.%20\(1\).pdf](https://vskn.tarimorman.gov.tr/pendik/Belgeler/BIYOGUVENLIK_MEVZUATI_UYGULAMA_TALIMATI_30.05.2018_Degisikligi_pdf.%20(1).pdf), (Erişim Tarihi: 29.07.2023).

GDO içeriğinin saptanabilmesi ancak gıda üretiminin ilk aşamalarında mümkün olmaktadır. Gıdanın son hali üzerinde yapılan testler, sürecin başında gerçekleşen bir genetik müdahaleyi göstermeyebilir. Oysa mevzuata göre: “GDO ve ürünleri ile GDO'lardan elde edilen ürünlerin son tüketicieye ulaşıncaya kadar izlenebilirliğini sağlamak” kamu makamlarının yükümlülüğü olarak öngörülmüştür. Onaylanmayan GDO içeren gıdaların ülkeye girişine izin verilmezken, onaylananlara %0,9'dan fazla GDO içerdiğinde etiketlenmek şartıyla izin verilmektedir. Diğer yandan, eşik değerin Avrupa Komisyonu'nda yüzde 1, Parlamentoda yüzde 0.5 olarak öngörülürken nihai olarak yüzde 0.9 olarak belirlenmesi, bu oranın ülkeden ülkeye farklılık arz etmesi, eşik değer tespitine ilişkin keyfilik tartışmalarını gündeme taşımaktadır.¹⁰ Zira, bu eşğin hangi bilimsel kriter doğrultusunda 0.9 olarak belirlendiği, GDO'lu gıda kaynaklı hak ihlallerinin tespiti açısından hayatidir. Sözün özü bir yandan etiketleme yükümlülüğünün kabulü, diğer yandan GDO ve ürünlerinin bebek mamaları ve bebek formülleri, devam mamaları ve devam formülleri ile bebek ve küçük çocuk ek besinlerinde kullanılmasının yasaklanması (BgK m.5), devlet tarafından GDO'nun bir risk unsuru olarak görüldüğünün en önemli göstergeleridir. Bununla birlikte, ilgili mevzuat bir bütün olarak değerlendirildiğinde, GDO'lu gıdalara ilişkin “risk”in çerçevesinin belirsiz olduğu açıkça görülmektedir. Riskin muğlaklığı, riske karşı alınacak tedbirlerin “zarar” kavramına indirgenmesine yol açmıştır.¹¹ Zarar kavramı ise bir ispat sorununu ve özünde bir ispat güçlüğüne beraberinde getirmektedir. Zira zararın tazmininin gerçekleşebilmesi için öncelikle zarar görenin uğradığı zararı ispat etmesi gerekmektedir. Üstelik BgK bu noktada zarar gören için tahdidi bir sınırlama öngörmüştür. BgK m.14/f.3'e göre; “zararın genetiği değiştirilmiş organizmaların sahip olduğu yeni özelliklerden veya organizmaların yeniden üretiminden veya değiştirilmesinden ya da organizmaların değiştirilmiş materyalinin başka organizmalara geçişinden” kaynaklanması gereklidir. Şu halde, zarar gören kişi zararını ispatla yükümlü olmakla birlikte, sayılan hallerin dışında gerçekleşecek bir GDO'lu gıda kaynaklı zarar durumunda tazminat isteyememektedir.¹² Nitekim, Türk Anayasa Mahkemesi de içtihatlarında hak ve özgürlüklere ilişkin güvencelerin etkin hale gelebilmesi için, başvuruca hakın ihlaline ilişkin somut kanıtlar sunmasını beklemektedir. Mahkeme, GDO'lu gıdalara ilişkin kararında da aynı yaklaşımını sürdürmüş ve kanunda zarara ilişkin bahsi geçen nedensellik bağı aramıştır.¹³ Türk Anayasa Mahkemesi'nin bu kararında

¹⁰ Aykut, Çoban, “Türkiye’de GDO Düzenlemesi ve Sosyo-Ekolojik Sorunlar”, Görünmez Elin Ekolojisi Biyogüvenlik ve GDO, Ed. Ekoloji Kolektifi, Ankara, 2010, 1. B., s. 61-62.

¹¹ Ilgın, Özkaya Özlüer/Fevzi, Özlüer “Biyogüvenlik Yasası Korkunun Ekolojisi”, Görünmez Elin Ekolojisi Biyogüvenlik ve GDO, Ed. Ekoloji Kolektifi, 1. B., Ankara 2010, s. 32.

¹² Biyogüvenlik Kanunu m.14.

¹³ AYM, Başvuru No: 2013/6595, §75.

hak ihlali için kişiye doğrudan zararlı bir etkisinin varlığını tespit eden kesin bilimsel verilerin mevcudiyetini araması, etkileri uzun vadede ortaya çıkan GDO'lu gıdalar bakımından konuyu çininden çıkılması güç bir hale getirmektedir.

II. CEZAİ SORUMLULUK

A. Güvenli Gıda - Tüketilebilir Gıda ve İhlal İlişkisinin Değerlendirilmesi

Güvenli gıda, gıda güvenliği çinden çıkmış bir terim olduğu için öncelikle gıda güvenliğini belirlemek gerekmektedir. Gıda güvenliği; "gıdada oluşabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik, mikrobiyolojik ve tüm zararların elemine edilmesini sağlayacak tedbirlerin bütünü" ifade ederken, güvenli gıda, "amacına uygun hazırlanmış fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik özelliklerinin tüketime uygun olduğu ve besin değerinin korunduğu gıdaları"¹⁴ ifade etmektedir. Bu noktada, güvenli gıda aslında temelde iki şeyi içermektedir: İnsan sağlığı için tehlike oluşturmayan gıda ve tüketime uygun gıda. Tehlike oluşturmamak ifadesi, belirli bir düzeye kadar olan risk değerlendirmesinin uygunluğunu da içerdği için bu iki kavram arasında derin farklar vardır. Güvenli gıda bu açıdan sağlıklı beslenme ile doğrudan ilişkili olan ve gıda ile ilgili üretim, nakliye vb. süreçlerde meydana gelen kontaminasyon,¹⁵ bozulma ve benzeri gibi fiziksel tahribi ifade eden durumları içine almaktadır. Diğer açıdan ise gıda maddelerinin temininde kullanılan gıdaların bir tür kimyasal sürece maruz kalarak genetik mutasyon geçirmeleri, gen dizilimleri ile oynanması sonucu ancak laboratuvar ortamında tespit edilebilecek boyutta, insan sağlığı açısından ciddi ve hatta henüz öngörülemeyen riskleri olan dinamik bir durumdur. Dolayısıyla ikincil olarak belirtilen durum, Türk Ceza Kanunu'nda¹⁶ düzenlenmiş olan suçlardan farklı bir içerik taşımaktadır. Burada doğrudan güvenilir olmayan gıda bağlamında; VHBSGYK¹⁷ m.21/f.1a'da, "İnsan sağlığı için tehlike oluşturan ve tüketime uygun olmayan gıda"nın, "güvenilir olmayan gıda" kabul edileceği belirtilmiş ve kanuna göre iki tür güvenilir olmayan gıdadan bahsedilmiştir. O halde burada ele aldığımız başlıkların tam aksi, güvenilir olmayan gıdayı belirtmektedir. Bunlar; "insan sağlığı için tehlike oluşturan gıda" ve "tüketime uygun olmayan gıda"dır.¹⁸ Ancak gıda anlamında salt TCK m.185 ve devamındaki bazı suçlar için dahi bu durumun ihlalle ilişkilendirilen nedensel bir işlemle tespiti gerekmektedir. Bu anlamda "ihlal", gıdanın ancak insan sağlığı üzerinde etki gösterebilmesi ile tespit edilebilir

¹⁴ Mehmet, Beykaya, "Türkiye'de Gıda Endüstrisinde Gıda Güvenliği ve Denetimlerin Rolü: İğdir İli Örneği", (İğdir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Y. 2020, C. 10, S. 1, s. 260-270), s. 262.

¹⁵ Bulaşma.

¹⁶ 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu.

¹⁷ 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu.

¹⁸ Mehmet, Maden, "Gıda Ceza Hukukunun Bazı Temel Kavramları ve Genel Yapısı Üzerine Muka-yeseli Bir İncelemesi", (Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, Y. 2019, C. 7, S. 1, s. 81-91), s. 88.

olmaktadır. Bilindiği üzere suç, ihlal anlamında, toplum düzenini önemli ölçüde bozan tipik fiillerin öngörülen düzeyde zarar veya tehlikeye sebep olması ile tanımlanmaktadır.¹⁹ “Bir fiilin suç olabilmesi için en önce gelen unsur işlenen fiilin kanundaki model veya tipe uygun olmasından ibarettir.”²⁰ Ancak cezai sorumluluk, tipikliği gerçekleştiren her eylemin icrası ile doğmamaktadır. Bu nedensel işlemin tespiti önemlidir. Bununla tipik fiili doğru ilişkilendirebilmek için, ihlalle birlikte kullanılan terminoloji de önemlidir. Bu kapsamda, BgK m.15’te “ihlal”le; ihlalin ortaya çıkardığı sonuç değil, ihlal öngörülen davranışın yapılması ilişkilendirilerek, sırf davranış suçu modeli ortaya çıkmaktadır.

Cezai sorumluluk bakımından ihlal anlamında dikkati çeken ilk nokta, BgK m.5’te yasaklar başlığı altında yasak olan fiillerin belirtilmesi, ancak bu fiillerin yaptırımsız bırakılmış olmalarıdır. Bu fiiller; “Onay alınmadan piyasaya sürülen, Kurul kararlarına aykırı olarak kullanılan GDO ve ürünleri, bunlarla gen yapısı değiştirilen bitki ve hayvan üretimi yapılması, öngörülen piyasaya sürülme amacının dışında kullanım ile bebek mamaları, devam formülleri, bebek ve küçük çocuk ek besinlerinde kullanılmasıdır.” Öncelikle, BgK m.5/d’de yer alan kategorinin insan sağlığının kırılgan gruplar dışında da anayasal bir hak olarak korunması, devlete düşen bir görev olup, sağlık hakkı çerçevesinde bir yasak düzenlemesinin getirilmesini gerektirmektedir. Ancak yasak fiillerin tek başına yasak olduğunun tespit edilmesi, metne yazınsal anlamda bir ifade katsa da cezai sorumluluk bakımından bir önemi yoktur. Zira yaptırımı yapılandıran bir somut norma ihtiyaç duyulması, kanunilik ilkesinin gereğidir. Bu konuda düşünülebilecek bir başka ihtimal söz konusu maddenin bu açıdan bir eksik ceza normu olarak nitelenebilmesidir. Bu görüşün tutarlılığı için, müeyyide kısmının tamamlanabileceği başka bir kanuni kaynağın olması gerekmektedir. Söz konusu norm başka bir kanuni kaynak ile tamamlanamazsa, bu durumda bir görüşe göre, bu tip bir norm hukuk normu olarak dahi nitelenememektedir.²¹ Buna ilişkin olarak BgK’na bakıldığında, bu fiillerden BgK m.14 uyarınca hukuki sorumluluk doğması mümkün olduğu gibi²² BgK m.15 ile ilişkilendirilmesi halinde cezai sorumluluğun da doğması da mümkündür. Eksik ceza normlarında normun mantıksal yapısının kanunun çeşitli hükümlerinden normun bir parçasını teşkil eden yapı ile bağlanabildiği²³ düşünüldüğünde yaptırımın

¹⁹ Ayhan, Önder, Ceza Hukuku Dersleri, 1. B., İstanbul 1992, s. 6.

²⁰ Sulhi, Dönmezer/Sahir, Erman, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Cilt II, 15. B., İstanbul 2021, s. 9.

²¹ Zeki, Hafizoğulları/Muharrem, Özen, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 9. B., Ankara 2016, s. 67; Zeki, Hafizoğulları, Ceza Normu, 2. B., Ankara 1996, s. 280.

²² Sorumluluğun şartları bakımından bknz. Damla, Gürpınar, “Biyogüvenlik Kanunu Çerçevesinde Hukuki Sorumluluk”, (Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 2013, C. 15, Özel Sayı, s. 1067-1110), s. 1084.

²³ Hafizoğulları/Özen, s. 67.

hukuki sorumluluğu düzenleyen BgK m.14 hükmü ve cezai sorumluluğu düzenleyen BgK m.15'te yer alan fıkralarla ilişkilendirilmesi mümkün görünmektedir. Cezai sorumluluğun esası BgK m.1'de düzenlenmiş olan amaç maddesiyle ilişkilidir. Maddede genetiği değiştirilmiş organizma ve ürünlerinin belli riskleri barındırdığı, özellikle insan ve biyolojik çevre açısından zarar verme potansiyeline sahip olduğu ve bu riskleri engellemenin gerekliliği ortaya konulmaktadır. BgK m.3'te ise "... GDO veya ürünlerinin ithalatı, ihracatı, deneysel amaçlı serbest bırakılması, piyasaya sürülmesi ile genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımına, bilimsel esaslara göre yapılacak risk değerlendirmesine göre karar verileceği" düzenlenmektedir. Buradan hareketle BgK m.5 kapsamında düzenlenen risk değerlendirmesine ve Biyogüvenlik Kurulu kararlarına aykırı olarak kullanılan GDO ve ürünlerinin öngörülen piyasaya sürülme amacının dışında kullanımı, gen yapısı değiştirilen biyolojik organizmaların üretiminin yapılması ve bu ürünlerin bebeklerin beslenmesi ile ilgili anılan ürünlerde kullanılması yasaklanmış olan faaliyetler kapsamındadır. BgK m.15'te ise aynı suç tipinin 1-4. fıkralarında farklı işlemlerle ilgili düzenlendiği görülmektedir. BgK m.5'te anılan yasak faaliyetlerin, BgK m.15/f.1-f.4'te anılan hareketler ile işlenmesi durumunda bu suçlarla korunan hukuksal değer olan sağlık hakkının ihlali nedeniyle cezai sorumluluk doğacaktır. BgK m.15/f.1'de "ithal etmek, üretmek ve çevreye serbest bırakmak" hareketi ifade edilmektedir. Bunlardan çevreye serbest bırakmak hareketi 5909 sayılı Çevre Kanunu m.2 ile birlikte değerlendirilebilir. 5909 sayılı Çevre Kanunu'nun tanımlar başlıklı 2. maddesi çevre kirliliğinden bahsetmektedir. Buna göre GDO ile "Çevrede meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etkiyi" GDO ile ortaya çıkaracak serbest bırakma faaliyeti çevreye serbest bırakmak kavramının içinde değerlendirilmelidir. Bgk m.15/f.2 kapsamında "GDO ve ürünlerini ithal etmekte belirtilen amaç dışında insan sağlığını bozacak şekilde kullanmak, satmak, devretmek, bu özelliğini bilerek ticari amaçla satın almak, kabul etmek, nakletmek ve bulundurmak" hareketleri ile işlenmesi cezalandırılmaktadır. BgK m.15/f.3 kapsamında 2. fıkradan farklı olarak "İşlenen GDO'lardan elde edilen ürünler"den bahsedilmektedir. Bu ürünlere 2. fıkrada anılan hareketler yapıldığında cezai netice ortaya çıkacaktır. BgK m.15/f.4'te ise, "Yalan beyanda bulunarak bu kanun hükümlerine göre alınması gereken işletme iznini almak hareketi" ile "Bu izne dayalı olarak GDO'ların, GDO ve ürünlerinin veya GDO'lardan elde edilen ürünlerin ithal edilmesi, işlenmesi, kullanılması, satışa arz edilmesi, satılması, devredilmesi, kabul edilmesi, nakledilmesi veya bulundurulması" hareketi cezalandırılmaktadır. Burada bağlı hareketli suç düzenlenmiştir. Madde metninde yer alan "Bu kanun hükümlerine göre" ifadesine bağlanan hareketler için bu ifade GDO'ların, GDO ve ürünlerinin ve GDO'lardan

elde edilen ürünler için resmi makamların onayına bağlı işletme izninin yalan beyanda bulunarak alınmasını ve buna bağlı olarak ürünlerle ilgili maddede anılan hareketlerin yapılmasını düzenlemektedir. Bu kapsamda BgK m.3 başvuru, değerlendirme ve karar vermeye ilişkin usulü düzenlediği için BgK m.15/f.4 bu maddeye atıf yapmaktadır. Suç bağlı hareketli suç olduğu için yalan beyanda bulunmayarak anılan hareketlerle suç oluşmayacaktır.

Bir başka mesele BgK m.15/f.4'te yer alan "*Fiilin daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı taktirde*" ifadesidir. Bu bağlamda madde asli ve tali norm kapsamında incelenmelidir. Bu ifade normun yardımcı norm olduğu bilgisini bize vermektedir. Bu ilişkinin bulunduğu hallerde olaya uygulanacak tek norm asli normdur. Bu suçla birlikte TCK m.185/f.1 zehir katarak bozmak ve başka suretlerle bozmak hareketleriyle işlenerek gündeme geldiğinde, yapılacak lafzi yorumla, ifadenin görünüşte içtima ilişkisine işaret ettiğini tespit edebiliriz. Yardımcı normun sonralığı ilkesine göre, asli normun bulunduğu hallerde yardımcı norm fiile uygulanamayacaktır. Görünüşte içtima ilişkisinde suçların çokluğu sadece görünüşte olup, fiile uygulanacak tek norm bulunmaktadır.²⁴

BgK m.15/f.1-4 arasında anılan bu hareketlerin BgK m.5 kapsamında tanımlanmış yasaklarla birlikte işlenmesi durumunda cezai sorumluluk doğacaktır. Örneğin BgK m.5/f.1/c'de yer alan "*genetiği değiştirilmiş hayvanların üretilerek*" BgK m.15/f.2'de belirtilen "*ticari amaçla satılıp nakledildiğinde*", BgK m.15/f.2 bağlamında cezai sorumluluk doğacaktır.²⁵ BgK m.5/f.1/c'de genetiği değiştirilmiş hayvanların üretimi yasaklanmış, ancak ithali yasaklanmamıştır. Bu hayvanların ithaline ilişkin işlem yapıldığında, BgK m.15/f.1 ifadesinde yer alan "bu kanun hükümlerine aykırılık" ve "ithal etmek" ifadeleri birlikte değerlendirilerek aynı şekilde ithalin de cezai sorumluluk doğuracağı sonucuna ulaşılabılır. BgK m.5 genel olarak kanun kapsamında izlenilmesi gereken prosedürün izlenmemesini, bu prosedürün ilgili usule göre takip edilmemesini, doğrudan genetiği ile oynanmış bitki ve hayvan üretimi ile bu ürünlerin bebeklerle ilgili beslenme ürünlerinde kullanımını yasaklamaktadır. Yasayın kapsamını belirlemek için BgK m.3 ve 4 hükümleri değerlendirilmelidir. Dolayısı ile BgK m.5 GDO'lu ürünler ile ilgili prosedürlere atıf yaptığından BgK m.15/f.1'de yer alan "*Bu kanun hükümlerine aykırı olarak*" ifadesini karşıladığı görülmektedir. Madde bu bakımdan bir atıf normu görünümündedir.

²⁴ Mahmut, Koca/İlhan, Üzülmez, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 14. B., Ankara 2021, s. 551, Büşra Sevede Çubukçu, "Türk Ceza Hukuku'nda Görünüşte İçtima", (Terazi Hukuk Dergisi, Y. 2019, C. 14, S. 154, s. 1181-1190), Haziran 2019, s. 1187.

²⁵ Bu suçların niteliği sırf hareket suçlarıdır. Bu nedenle ayrıca somut bir zarar ve neticenin gerçekleşmesi madde metninde yer almamaktadır. İnsan sağlığı ve çevre açısından bir zarar görme tehlikesinin ortaya çıkması yeterlidir. İşlenen suç veya suçlar anılan yasak hareketlerin gerçekleşmesi ile tamamlanacaktır.

Bu konuyla ilgili bir başka tartışma da 14. maddedeki düzenlemeden 15. maddede kapsamında cezai bir sorumluluğun anlaşılıp anlaşılmayacağı noktasındadır. Maddede “GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerde bulunanlar, bu Kanun kapsamında izin almış olsalar dahi, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanmasına karşı oluşan zararlardan sorumludur. Bu sorumluluk, GDO ve ürünlerinin, başvuru ve kararda yer alan koşulları sağlamadığının anlaşılması durumunda zarar oluşmasa dahi geçerlidir.” denilmektedir. Bilindiği gibi, hukuki sorumlulukta temel esaslardan biri, zarar olmazsa sorumluluğun doğmayacağıdır. Hükümle buna istisna mı getirilmektedir? Yoksa başka bir anlam mı ifade edilmektedir? Bir görüşe göre, zarar unsurunun sorumluluğun olmazsa olmaz unsuru olması nedeniyle, burada kastedilenin idari ve cezai sorumluluk olduğudur. İdari ve cezai sorumluluk için, özel hukuk manasında bir zararın meydana gelme zorunluluğu olmayıp, salt kamu düzeninin bozulması da yeterli olacaktır. Burada yasaklanan veya izni gereken bir faaliyetin izin alınmadan yapılması yeterlidir. Bununla birlikte 15. maddede cezai hükümler başlığı altında yapılan düzenlemenin kanun yapma tekniğine uygun olmadığı söylenebilecektir.²⁶ BgK'nun 14. maddesinin üçüncü fıkrasına bakıldığında, “Ortaya çıkan bir zararın GDO'lardan kaynaklandığının kabul edilebilmesi için, zararın organizmaların sahip olduğu yeni özelliklerden veya organizmaların yeniden üretiminden veya değiştirilmesinden ya da organizmaların değiştirilmiş materyalinin başka organizmalara geçişinden kaynaklanması gerekir. Zararlardan kaynaklanan sorumluluğun tespitinde; zararların tarım, orman, gıda ve yem ürünlerinin içindeki genetik değişiklikten kaynaklanmış olup olmadığı göz önünde tutulur.” denilmektedir. Buradan hareketle GDO'suz haline dahi alerjik reaksiyon gösterilen bir üretilen, üreticiyi bu alerjik tepkiden dolayı sorumlu tutmak mümkün değildir. Çünkü ortaya çıkan zarar, nedensellik bağı noktasında netice GDO içermesi nedeniyle değil, salt alerjen nitelik taşınmasından kaynaklanmış olabilir.²⁷ Geniş anlamda bakıldığında, yaralama ve ölüm sonuçlarının meydana gelmesi de bu zarar ve sorumluluk kapsamının içindedir.²⁸ Bununla beraber, hukuki sorumluluk için de cezai sorumluluk için de nedensellik bağının tespiti önemlidir. Ancak hukuki sorumluluk için, zarar şartı arandığından bu nedensellik bağının tespitinde zararın mutlaka ve doğrudan GDO ve ürünlerinden kaynaklanması gerekmektedir.²⁹ Bu noktada BgK m.5 itibarı ile anılan yasakların cezai sorumluluk anlamında betimsel kalmaması için ilkesel

²⁶ Beşir Fatih Doğan/Esra Işıқтаç, “5977 Biyogüvenlik Kanunu Kapsamında Temel Esaslar ve Hukuki Sorumluluk”, (Türk Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 2023, C. 5, S. 1, s. 33-79), s. 60, 61.

²⁷ Gürpınar, s. 1088.

²⁸ Bu noktada yerinde olarak kanun koyucunun kanun yapma tekniğine aykırı hareket ettiği sonucuna varılabileceği, çünkü Kanunun 15. maddesinde idari ve adli cezalar adı altında bir düzenleme yapıldığı ifade edilmektedir: Doğan/Işıқтаç, s. 61.

²⁹ Gürpınar, s. 1088.

anlamda tek bir çözüm kullanılabilir durumdadır. Bu da bu fiillerin BgK m.15/f.1 ve devamındaki fiillerle ilişkilendirilerek (ithal etmek, üretmek, çevreye serbest bırakmak), BgK m.15 kapsamında cezalandırılmalarıdır.³⁰ BgK m.15 bu çerçeveyi belirlediği için bu çerçevenin dışına çıkan, amaca bağlı olarak öngörülen hareketlerle işlendiğinde, fiil suç teşkil edecek ve cezai sorumluluk doğacaktır. Yine bununla ilişkili olarak, deneysel amaçlı serbest bırakma faaliyetleri ulusal mevzuatımızda ayrıca düzenlenmediği için GDO'ların kapalı alanda kullanımı ve buna ilişkin ihlaller ile diğer faaliyetler anlamındaki düzenlemeler için düzenleme bulunan GDO Yönetmeliği'ne³¹ gitmek gerekmektedir. Avrupa Birliği Mevzuatı'na bakıldığında, yalnızca GDO'nun piyasaya arzından önceki deneme maksatlı serbest bırakma faaliyetlerini değil, aynı zamanda deneme aşamasından sonra piyasaya arz edildiği zamanki GDO'lara dair düzenlemeleri de içerdiği görülmektedir. Yine deneme teriminin AB'nin bu alandaki mevzuatı birlikte değerlendirildiğinde deneysel maksatlı serbest bırakma kapsamında yer alan uygulamalar olarak anlaşılması daha yerinde olacaktır.³² Örneğin, bu anlamda GDO'ların yalnızca açık alan, sera ve laboratuvar harici ortamdaki denemelerine izin verilecektir. O halde cevaz verilen alanlar dışındaki denemeler de ihlal teşkil edecektir. (GDO Yönetmeliği m.4/f.1b. a, BgK m.2/f.1/b.1) Nitekim TCK'da bu bağlamda bazı suçlar düzenlenmiştir. Kamunun sağlığına karşı suçlar bahsinde yer alan bu suçlardan TCK m.185'te düzenlenen "Zehirli madde katma" ile TCK m.186'da düzenlenen "Bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti" suçları ise somut tehlike suçu olarak düzenlenmiş olan suçlar olmalarına karşın, gıda güvenliğini ihlal eden tehlike iki şekilde ortaya çıkabilir. Bunlardan biri doğrudan GDO'lu ürün katkısı olarak ortaya çıkan ya da yakın veya uzak gelecekte ortaya çıkma ihtimali olan soyut bir tehlike iken, diğeri daha öngörülebilir, insan sağlığı açısından eşik değerin çok üzerinde ortaya çıkan somut bir tehlikedir. Bununla birlikte, cezai sorumluluk BgK'nın tamamı ve GDO Yönetmeliği'nde de tamamlayıcı unsurlar olarak belirlenen ve ihlalle ilişkilendirilen tüm esasların dışına çıkılması olarak belirlenmektedir.³³ Bu esaslar birlikte değerlendirildiğinde ilk olarak, insan sağlığına etkisi boyutunda ortaya çıkma ihtimali bulunan bir tehlikeden bahsedilebilecekken, diğeri bakımından insan sağ-

³⁰ Bu seçenek olanaklıdır. Zira, yasa koyucu BgK m.15 birinci fıkrada cezai sorumluluk bağlamında, fiili, kanunun hükümlerine aykırılıkla ilişkilendirirken, ikinci ve üçüncü fıkralar için cezai sorumluluk doğrudan bu kanunda belirtilen esaslar çerçevesinde belirlenmiştir. Benzer yönde Mustafa, Özen, Gıda Hukuku, 2. B., Ankara 2015, s. 67; "Glifosat Davasında Karar Monsanto'ya 254 Milyon Ceza", The Guardian, 14 Ağustos 2018, <https://www.eurotopics.net/tr/204669/glifosat-davasinda-karar-monsanto-ya-254-milyon-ceza#>, (Erişim Tarihi: 20.09.2023). Söz konusu kararda şirketin bahçıvanı kansere yakalanmış ve şirket tehlikelere karşı bahçıvanın yeterince uyarılmaması nedeniyle tazminat ödemeye mahkum edilmiştir.

³¹ Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik, m.8, 9, 10, 11.

³² Mehmet Nafi, Artemel, Biyogüvenlik Hukuku, 1. B., İstanbul 2014, s. 97, 100.

³³ Bu esasları BGK m.5, m.14 ve m.15'ten ve GDO Yönetmeliği m.6'dan çıkarabilmek mümkündür.

lığı açısından tespiti olası bir tehlikeye atıfta bulunmaktadır. İlki bakımından “zarar kavramının, tehlikeye eşlik eden, onun gerçekliğini ve ciddiyetini doğrulayan ve onu yapılandıran bir kavram olduğu”³⁴ söylenebilir. Diğer tehlike ise, olasılık dahilinde bir tehlikedir. Fakat, tehlike kavramının soyut oluşu nedeniyle, kavramı somut içeriklerle belirleyebilmek fevkalade zordur. Bunun için özellikle tehlikenin yoğunluğunu ve ağırlığını belirleyebilmek için bir kavramın yardımcı kavram olarak kullanılması gerekmektedir. Bunun için kullanılacak yegane kavram zarar kavramıdır. Kavramın doğru olarak tespiti adına onu temelleri, hangi kriterlerin kullanıldığı ve hangi aşamada olduğunu belirleyerek ele almak mümkündür. Çünkü kavramın esasında bulunan olgusal gerçeklikler onun vasıfları ve ölçülebilir yanları ile ilgili farklı şekillerde görünüm teşkil ederek, tehlikenin sonucu üzerinde etki gösterebilir ve sonucun farklı olarak oluşmasını sağlayabilirler. Örneğin, metan gazının arz ettiği tehlike bakımından patlama derecesinin boyutunun ne kadar olduğu tespit edilirken, gazların mevcut çeşitliliğine, karışımdaki miktarına bakılarak patlama noktasına ne kadar yakın olduğunun tespiti ile ilgili bir değerlendirme yapılır. Bu değerlendirme sonucunun, hem olgusal manada hem de maddenin en küçük birimi ile ilişkisi tespit edilerek nihai bir değerlendirmede bulunulur.³⁵ Bu nedenle, bu anlamda bir tehlike için, teknik-hukuki kriterlere gereksinim bulunmaktadır. Ancak kanunda, bu iki alan da hareket üzerinden yapılandırılmıştır. Örneğin, somut tehlike suçunda hukuki gerekçe, failin hareketiyle suçun hukuki konusunun somut bir şekilde zarara uğraması riski iken; soyut tehlikede, gelecekte oluşması ve gelişmesi mümkün olan bir tehlikeden ziyade, suçun hukuki konusu üzerindeki uygunluktur.³⁶ “Yine tehlike kastını zarar kastından ayırmaktaki yarar özellikle tehlike suçlarında böyle bir kastın aranmasının gerekliliğinde göze çarpar. Bir teh-

³⁴ Francesco, Viganò, Stato Di Necessita'e Conflitti Di Doveri, 1. B., Milano 2000, s. 581.

³⁵ Francesco, Palazzo, Introduzione Ai Principi Del Diritto Penale, 1. B., Torino 1999, s. 150-151; KAN, Çağrı, Türk Ceza Hukukunda Zorunluluk Hali, 1. B., Ankara 2018, s. 165-166.

³⁶ Koray, Doğan, “Tehlike Suçu ile Zarar Suçu Arasındaki Suçların İçtimai Sorunu”, (Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y. 2014, C. 5, S. 16, s. 179-208), s. 182, 184. Bu nedenle, soyut tehlike suçlarında, suçun konusu üzerinde gerçekten bir tehlikenin meydana gelip gelmediğini araştırıp tespit etmeye gerek yoktur. Yasa koyucu soyut tehlike suçlarında yasal tanımdaki hareketin yapılmasıyla suçun konusu bakımından bir tehlikenin ortaya çıkacağını varsaymaktadır. Kısaca, somut tehlike suçlarında gerçek bir zarar tehlikesinin meydana gelmiş olması gerekirken; soyut tehlike suçlarında, hareketin yapılması yeterli olup, ayrıca somut bir tehlikenin meydana gelmesi gerekmez; Murat Volkan, Dülger, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 1. B., İstanbul 2021, s. 352, 353. Soyut tehlike suçlarında tehlikenin meydana gelmesi aranmadığından hareketin icra edilmesiyle ya da ihmali bir davranışla suç tamamlanmaktadır. Zarar ve tehlike kavramları arasındaki ardışıklık ihtimal ilişkisi olarak gözükmemekte ancak tehlike ile hangi kavram arasında bu ihtimal ilişkisinin olduğuna dair bir belirleme bulunmamaktadır. Bunun için risk kavramının belirlenmesi, anlam yönünden tehlikeden başka bir sonuca bizi götürmemektedir. Buna göre, somut tehlikede, belirli bir hukuki değere yönelen risk, ciddi bir artış göstermektedir. Soyut tehlike suçlarında, bunu tehlike ihtimali veya zarar imkanı olarak belirleyebiliriz. Bu noktada zarar imkanı olarak belirlemek daha açık bir belirleme olacaktır: Osman Gazi, Ünal, Türk Ceza Hukukunda Tehlike Suçları, 1. B., Ankara 2023, s. 288.

rekmetedir. Risk kavramı, zarara uğrama tehlikesi anlamında kullanıldığında, tehlike kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılacaktır.⁴¹ Ancak risk, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu m.3/f.1/b.o hükmünde “*Tehlikeden kaynaklanacak kayıp, yaranma ya da başka zararlı sonuç meydana gelme ihtimali*” olarak tanımlanır; tehlike, “*dışarıdan gelebilecek, çalışanı veya işyerini etkileyebilecek zarar ve hasar verme potansiyeli*” olarak tanımlanmaktadır.⁴²

Yine bu belirlenebilirlik için de GDO’lu gıdaların yol açtığı hastalıkların ortaya konulabilmesi, teknik tabiri ile aralarında nedensellik ilişkisi kurulabilmesi gerekir.⁴³ Buna göre, nedensellik bağının belirlenmesi konusunda, hareketin suçun hukuki konusu üzerinde önem arz eden bir tehlike yaratmış ve bu tehlikenin tipik neticenin gerçekleşmesi ile sonuçlanmış olması gereklidir.⁴⁴ Fakat bu konudaki tipik neticenin ortaya çıkması için kullanılacak öngörülebilirlik ve belirlenebilirlik, nedensellik bağı itibarı ile GDO’dan kaynaklı bir zararı ispat noktasında tek başına sıkıntılıdır. On yıllık süre geçmesinden sonraki durumlarda etkinin belirlenmesinin de cezai sorumluluk açısından bu kısıttan dolayı bir anlamı kalmayacaktır. Bunlardan belki en bilineni genetik mekanizma üzerindeki değişikliklerin kansere yol açabilmesidir. Ancak, bunun cezai sorumluluk doğurabilmesi için GDO ilişkisi ile anlamlı bir değer ya da veri üretmesi gerekir. Örneğin, GDO’lu ürün içeriklerinin kullanıldığı bir örneklem üzerinden ulaşılan, belirgin düzeyde kanser ve otoimmün hastalıklarda patlama görülmesi gibi. Bu verilerin de sayısal anlamda anlamlı içerikler oluşturması gerekir ki hem tehlike kastı hem de nedensellik açısından bir şey söylenilebilsin. Bunun dışında, BgK m.15 kapsamında tanımlanan suçlar, sırf hareket suçları olarak tanımlandığı için,

⁴¹ Ünal, s. 27.

⁴² İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, [https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6331&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5#:~:text=\(3\)%20İşyeri%20hekimi%20veya%20sağlık,sağlık%20hizmeti%20sunucularına%20sevk%20eder](https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6331&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5#:~:text=(3)%20İşyeri%20hekimi%20veya%20sağlık,sağlık%20hizmeti%20sunucularına%20sevk%20eder). (Erişim Tarihi: 13.03.2024).

⁴³ Yargıtay 20. Ceza Dairesi, 05.03.2020 Tarih ve 2019/7285 E. ve 2020/1610 K. sayılı kararına göre: “Dosya kapsamına göre, analiz yapılan “Dynamic marka kakaolu fındık kreması” isimli üründe %0,05 oranında GDO saptandığı ve Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmeliğin 23. maddesinde 29/05/2014 tarihinde yapılan değişiklikle eklenen 4. ve 5. fıkralar uyarınca, ‘Analiz sonucunda üründe %0,9 ve altında GDO tespit edilmesi halinde bu durum GDO bulaşanı olarak değerlendirilir. GDO bulaşanı olan ürünlerde bulaşan olarak tespit edilen genlerin Biyogüvenlik Kurulu tarafından onaylanmış olması durumunda ürünler onay amacına uygun olarak kullanılabilir.’ ifadelerine yer verildiği dikkate alındığında, somut olayda, analiz yapılan üründe teknik olarak engellenemeyen veya tesadüfi olarak bulaşan GDO’ya rastlandığı ve bu halile isnat edilen eylemin suç oluşturmayacağı anlaşılmalı, mahkemenin kabulünde isabetsizlik bulunmadığından, tebliğnamede yer alan “eylem sabit olduğundan mahkûmiyet hükmü verilmesi gerektiğine” ilişkin bozma düşüncesine iştirak edilmemiştir.

Yapılan duruşmaya, toplanıp karar yerinde gösterilen delillere, mahkemenin yargılama sonuçlarına uygun şekilde oluşan inanç ve takdirine, incelenen dosya içeriğine göre, Cumhuriyet savcısının yerinde görülmeyen temyiz itirazlarının reddiyle hükmün onanmasına, 05/03/2020 tarihinde oy birliği ile karar verildi.” <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 14.09.2024).

⁴⁴ Timur, Demirbaş, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 17. B., Ankara 2022, s. 279.

nedensellik ilişkisi doğal olarak hareketi yerine getirmekle birlikte kurulacaktır. Örneğin, GDO ve ürünlerini mevzuata aykırı olarak ithal eden kişinin, ithalatı kanuna aykırı olarak gerçekleştirmesi ile ihlal gerçekleşecek ve böylece nedensellik doğrudan kurulacaktır.

B. GDO Kullanılarak Üretilen Gıdaların Yol Açtığı İhlallerin Cezai Bakımdan Değerlendirilmesi

1. Biyogüvenlik Kanunu'nda Düzenlenen Gıda Güvenliğini İhlal Eden Suçlar⁴⁵

Biyogüvenlik Kanunu'nda düzenlenen gıda güvenliğinin ihlaline ilişkin suçlar⁴⁶ TCK'da düzenlenen gıda suçlarından maddi konu bakımından farklılık taşımaktadır. Bu suçlarda güvenilir olmayan gıda ya da insan sağlığı açısından tehlike oluşturan gıda terimi yerine, genetiği değiştirilmiş organizmanın farklı şekillerde kullanımı norma taşınmıştır. BgK m.15'te dört fıkra halinde düzenlenen suçun maddi konusu, GDO ve GDO'lardan elde edilen ürünler ile GDO ve ürünleridir. GDO, BgK m.2/f.1'i'de "*Modern biyoteknolojik yöntemler kullanılmak suretiyle gen aktarılarak elde edilmiş, insan dışındaki canlı organizma*" olarak tanımlanmıştır. BgK m.2/f.1j'ye göre, "*GDO'lardan elde edilen ürünler: Kısmen veya tamamen GDO'lardan elde edilmekle birlikte GDO içermeyen veya GDO'dan oluşmayan ürünler*" olarak, BgK m.2/f.1j'ye göre, "*GDO ve ürünleri: Kısmen veya tamamen GDO'lardan elde edilen, GDO içeren veya GDO'lardan oluşan ürünler*" olarak tanımlanmıştır. Bu suçların hukuki konusu ise sağlık hakkı, bir başka ifadeyle kamunun sağlığıdır. Anayasanın 56. maddesinde herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı çerçevesinde çevre sağlığını korumak, devlet ve vatandaşlara bir ödev olarak yüklenmiştir. Bu nedenle "*Hava, çevre temizliği ve sular ile gıda güvenliği sağlık hakkının koruması içerisinde kalmaktadır.*"⁴⁷ Bu kapsamda, toplumun sağlıklı gıda tüketmesi temel bir hak olarak yer almaktadır. Çünkü, sağlıklı olmayan bir kimsenin diğer hakları ifade etmesi de özünde bir anlam taşımayacaktır.⁴⁸ Bu suçlar özgü suç olmadığı için fail özellik göstermez. Fail, herkes olabilir. Mağdur ise, suç ile korunan hukuksal değer sahibi olan toplum (kamu)dur.

⁴⁵ Burada ifade etmemiz gerekir ki izleyen açıklamalarımızdan da anlaşılacağı üzere BgK m.15'te dört fıkra halinde, seçimlik hareketli tek suçun farklı işleniş şekilleri olduğunu belirtmemize istinaden başlıklarda suçlar kelimesi, alt başlıklarda ve izleyen açıklamalarda ise suç kelimesine yer verilecektir.

⁴⁶ Bu suçlar ile ilgili GDO suçları nitelemesi kullanılmaktadır.

⁴⁷ Döner/Kelek, s. 11.

⁴⁸ Ayhan Döner/Mücahit Kelek, "Negatif Yükümlülükler Açısından Sağlık Hakkı" (Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 2015, C. 19, S. 3-4, s. 3-21), s. 12.

BgK m.15'te dört fıkra halinde, aynı suçun farklı hareketlerle işlenme şekilleri düzenlenmiştir.⁴⁹

- BgK m.15/f.1'de “BgK hükümlerine aykırı olarak ithal etmek, üretmek, çevreye serbest bırakmak” hareketleri,
- BgK m.15/f.2'de “ithal edilen veya işlenen GDO'ları veya GDO ve ürünleri ithal izninde belirlenen amaç ve alan dışında kullanmak, satışa arz etmek, satmak, devretmek ya da bu özelliğini bilerek ve ticari amaçla satın almak, kabul etmek, nakletmek veya bulundurmak” hareketleri düzenlenmektedir.
- BgK m.15/f.3'te farklı olarak, “ithal edilen veya işlenen GDO'lardan elde edilen ürünlere ilişkin fiiller yer almaktadır. Buna göre; ithal izninde belirlenen amaç ve alan dışında kullanan, satışa arz eden, satan veya devreden, satın alan, kabul eden, nakleden fiillerini işleyen ya da bulunduran” kişinin hareketleri cezalandırılmaktadır.
- BgK m.15/f.4'te ise “yalan beyanda bulunarak ithal etme veya işleme izni alan kişinin bu izne dayalı olarak GDO'ların, GDO ve ürünlerinin veya GDO'lardan elde edilen ürünlerin ithal edilmesi, işlenmesi, kullanılması, satışa arz edilmesi, satılması, devredilmesi, kabul edilmesi, nakledilmesi veya bulundurulması” hali cezalandırılmaktadır. Üretilen veya işlenen GDO ürünleri 1. ve 2. fıkralarda, bu ürünlerin ticari yaşama sokulmasını içeren faaliyetler 3. ve 4. fıkralarda yer almaktadır. Ancak, fiil bakımından GDO'nun oranı ve tespiti belirlemesi olmadığı için, doğrudan GDO'lu ürün ile GDO kalıntılı ürünü ayırmak mümkün olmamaktadır. Bu da sorumluluk bakımından tehlike sorumluluğu şeklinde düzenlenmeye çalışılan bir yapıyı, bir karine ortaya çıkararak objektif sorumluluğa yaklaştırmaktadır. BgK m.15 kapsamında yukarıda anılan hareketler yaptırım içerdiği için, BgK'nun çeşitli maddelerinde ihlal anlamında belirlenen ancak yaptırımı tanımlanmayan diğer “hareketlerin” mevcut yapı içerisinde değerlendirilmesi yerinde olacaktır. BgK m.5'te yasaklar başlığı altında: “GDO ve ürünlerinin onay alınmaksızın piyasaya sürülmesi, Kurul kararlarına aykırı olarak kullanılması veya kullanılmasında, genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanların üretimi, GDO ve ürünlerinin Kurul tarafından piyasaya sürme kapsamında belirlenen amaç ve alan dışında kullanımı, GDO ve ürünlerinin bebek mamaları ve bebek formülleri, devam mamaları ve devam formülleri ile bebek ve küçük çocuk ek besinlerinde kullanılması” hareketleri yasak olarak yer almaktadır. Ancak tüm bunların karşılığı cezai bir yaptırıma denk gelmemekte ve bununla ilgili denetimlerin yönetmeliğe bağlı olarak yapılacağı ifade edilmektedir. Önce-

⁴⁹ Bu suça yönelik hareketler yalnızca GDO'lu maddeler kullanılarak üretilen gıdalar ve bunun sağlığına yansımaları açısından değerlendirilecektir.

den anıldığı gibi bu hareketlerin ancak BgK m.15 ile ilişkilendirilerek cezai sorumluluğun doğması mümkündür.⁵⁰ BgK m.3/f.11 üçüncü cümle; “*genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımı için, faaliyetlerini yürütecek olanların kapalı alanda kullanım koşullarını ve standartlarını karşılaması ve bu ürünlerin kazayla çevreye yayılması durumunda da uygulanabilecek tedbirlerin belirli olmasını*” düzenlemektedir. Bu durumda, BgK m.15/f.1’de düzenlenen “*GDO ve ürünlerini çevreye serbest bırakma*” hareketi suç olarak düzenlendiği ve kural olarak suçlar kasten işlendiği için bu hal m.15 kapsamında suç olarak düzenlenmemiştir. Yine doktrinde Özen’e göre, BgK m.3/f.11’de “*kaza ile çevreye yayılma*” hareketi suç olarak düzenlenmiş olup, bu konuda BgK m.15 kapsamında “*kaza ile çevreye yayılma*” hareketi tanımlanmadığı için suç oluşmayacaktır.⁵¹

Üzerinde durulması gereken bir başka mesele yurt dışından ithal edilen GDO ve ürünleri ile ilgili olarak BgK m.15 kapsamında açılan davalardır.⁵² Bu davalarda GDO ve ürünlerinin kapsanmadığı durumlar söz konusudur. Bir başka deyişle, ithal edilen gıda ürünleri veya hammaddeleri GDO ve ürünlerini içermemektedir. Bu yönde bir izin aranmamıştır. Ancak BgK m.3 ve anılan Yönetmeliğin 14. maddesinde açıkça “*GDO ve ürünlerinin ithali için izin arandığı*”

⁵⁰ Detaylar için bakınız s. 9’daki açıklamalar.

⁵¹ Özen, Gıda Hukuku, s. 59.

⁵² Yargıtay 19. Ceza Dairesi 08.02.2017 Tarih ve 2015/948 E. ve 2017/929 K. numaralı kararında; “*Adı geçen işletme hakkında tescil edilmiş gen olan soya genini etiketinde GDO lu olduğunu beyan etmeden üretimde bulunduğu için hakkında suç duyurusunda bulunulmuş ve 5977 sayılı Kanun’un 15/1. maddesine aykırılık fiilini işlediği iddiasıyla kamu davası açılmıştır. Sanık savunmasında dava konusu ürünlerin Mersin ilinde kendisinin yem sattığı ... isimli kişinin işlettiği yem bayiinden alınan numuneler olduğunu, kendisinin bu yemlerin içinde GDO olduğunu bildiğini ancak bu hususun etiketlerde belirtilmediğini, bunun sebebinin ise öncelikle matbaadan gelen etiketlerde bu hususun belirtilmemiş olmasından sonrasında ise paketlenen yapan işçilerin bunu fark etmemesi ve kendisinin de kontrol etmemesinden dolayı yanlışlıkla GDO ibaresi bulunmayan etiketlerin bu ürünlere yapıştırılarak piyasaya sürüldüğünü ifade etmiştir... Açıklanan olgular karşısında dava konusu GDO içerdiği belirlenen ürünlerin ithali ve üretimi konusunda sanığın yetkilisi olduğu firmanın geçerli bir iznin bulunup bulunmadığı, eğer izin bulunmakta ise bunun hangi amaç ve alan için olduğu ile GDO ve ürünlerinin belirlenen amaç ve alan dışında kullanılıp kullanılmadığı hususlarının araştırılarak sonucuna göre sanığın hukuki durumunun belirlenmesi gerekli iken bu konular belirlenmeksizin eksik soruşturma sonucu yazılı şekilde hüküm kurulması nedeniyle bozulmasına...*” <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 03.10.2024). Bu kapsamda açılan bir başka dava Yargıtay 19. Ceza Dairesi, 30.04.2018 Tarih ve 2015/12130 E. ve 2018/5257 K. numaralı kararında “*Sanık hakkında 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu’nun 15/1. maddesi uyarınca iddianame tanzim edildiği ve yapılan yargılama sonucu sanık hakkında anılan madde uyarınca mahkumiyetine dair karar verildiği görülmüş ise de; sanığın savunmasında, ithal ürünlerde GDO kaşesi bulunduğunu ancak yerli ürünlerde bu kaşenin bulunmadığını, GDO lu ürün tespiti yapıldığı sırada işletmede hayvan yemi olarak kullanılmak üzere 2-3 ton kadar GDO lu ürün bulunduğunu... Sanığın eyleminin 5977 sayılı Kanun’un 15/2. maddesinde düzenlenen suç tipine uymasına rağmen, aynı Kanun’un 15/1. maddesi uyarınca hüküm kurulması nedeniyle dosyanın bozularak mahkemesine gönderilmesine oybirliği ile karar verilmiştir.*” <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 08.10.2024).

ifade edilmektedir.⁵³ Yine BgK m.5'te yer alan yasak fiillere aykırı davranmak ve m.7/f.1 ve f.2'de yer alan "on yıllık denetim süresi içerisinde öngörülen denetim yükümlülüğüne aykırı davranma" ile "Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı'nca belirlenen yükümlülüklerin ihlali" konusunda bir yaptırım belirlenmediği için kanunilik ilkesi kapsamında herhangi bir cezai sorumluluğa gidilebilmesi mümkün değildir. Aynı kapsamda BgK m.7/f.3'te belirlenen "etiketleme kurallarına uyulmaması" ve BgK m.7/f.4'te belirtilen "eşik değer üzerinde kalan GDO ve ürünleri hakkında içerikte açıkça yer alması gerektiğine ilişkin" fiilin de yaptırımını bulunmamaktadır. Eşik değer %0.9 oranının üzerinde bulunması bulaşan değer olarak da yasaktır. Eşik değer üzerindeki bir oran insan, hayvan, bitki ve çevrenin ekolojik dengesinin korunması bakımından tehlikeli olabilir. Eşik değer üzerinde GDO ve ürünlerinin açıkça belirtilmesi zorunlu olup, yaptırımını bulunmamaktadır. Bu noktada eşik değer %0.9 üzerine çıkması durumunda kanun yasak ifadesi ile yetinmektedir. Şu durumda, yaptırımın olmaması bir tarafta, bu ürünlerin tüketime ve satışa yasaklanması konusunun cezai sonuçları ile birlikte yeniden ele alınması yerinde olacaktır.⁵⁴

BgK m.7/f.5 kapsamındaki "GDO ve ürünleri hakkında yeni risk veya risk şüphesinin öğrenilmesi durumunda durumun derhal Bakanlığa bildirilmesi ve tedbir alma yükümlülüğü getirilmesi" ile BgK m.7/f.6'da GDO ve ürünlerinin piyasaya sürülmesi sırasında alıcıları yapılan işlemlerle ilgili (taşıma, saklama ve benzeri diğer işlemler) bilgilendirmekle yükümlü olduğu düzenlenmekle birlikte, her iki fıkranın da yaptırımını yine bulunmamaktadır. GDO ve ürünlerinin işleme, taşıma, muamele, saklama ve benzeri işlemlerden geçmesi insan, hayvan, bitki sağlığı ve ekolojik dengenin korunması anlamında son derece önemlidir.⁵⁵ Bununla ilgili olarak Yönetmeliğin 17. maddesinde işleme ve depolamayla ilgili GDO bulaşma ihtimalinin yüksekliği gözetilerek düzenleme yapılmışsa da kanunda bu fiiller de yaptırımsız kaldığı için her iki hüküm de sadece çerçeve şeklinde nitelenebilecek bir düzenleme görünümündedir. Bu konuyla ilgili akla gelebilecek tek ihtimal, bu fiiller kapsamında yükümlülükler uylmamasının bir sonucu olarak ölüm yahut yaralama meydana gelirse, failin neticeler bakımından kast veya taksirine göre sorumlu tutulabilecek olmasıdır. Cezai sorumluluk

⁵³ BgK m.3/f.1'de "GDO ve ürünlerinin ithalatı, ihracatı, deneysel amaçlı serbest bırakılması, piyasaya sürülmesi ile genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımına bilimsel esaslara göre yapılacak risk değerlendirmesine göre karar verilir." denilmekte, diğer maddelerde başvuru ve karar koşulları açıklanmaktadır. Yönetmeliğin 14. maddesinde ise "Kurul tarafından gerekli değerlendirmeler yapılarak gıda ve yem olarak piyasaya sürülmesi uygun görülen GDO ve ürünlerinin ithalatında bu ürünlerin elde edildiği GDO'nun onaylanmış olması şartı aranır." denilmektedir. Özen, Gıda Hukuku, s. 63.

⁵⁴ Özen, Gıda Hukuku, s. 77.

⁵⁵ Özen, Gıda Hukuku, s. 80.

gerçek kişiler bakımından söz konusu olup, bakanlık bakımından kamu görevlisi, diğer gerçek kişilerdir.⁵⁶

BgK m.15 kapsamında dört fıkra halinde işleniş şekilleri tanımlanan suçun hukuki konusu olan sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı, en temel hak ve özgürlüklerdendir. Bunun yanı sıra, ilgili hükümlerde çevre hakkı da korunmaktadır. Bu, şüphesiz bütün bir toplumu ilgilendirmesi kadar, GDO'lu ürünlerin canlıların gen yapılarını bozduğu, DNA ve RNA sarmallarını etkilediği düşünüldüğünde sadece bugünü değil, gelecek nesilleri de ilgilendirmektedir.⁵⁷ Bu nedenle son derece önemlidir. Suçun maddi konusu; genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar-ki bunlar modern biyoteknolojik yöntemlerle elde edilmiş insan dışındaki canlı organizmalardır-, GDO ve ürünleri ile GDO'lardan elde edilen ürünlerdir. Bu kapsamda GDO'lardan üretilen enzimler Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından GDO'lardan elde edilen ürünlerden olduğu gerekçesiyle yasaklanmıştır.⁵⁸ Her ne kadar enzimler, ürünlerin olgunlaşması ve raf ömrünün uzatılması gibi aşamalarda rol oynamakta olsa da bu enzimler canlı varlıklar değildir. Bir kısmı GDO'lu mikroorganizmalar tarafından, bir kısmı ise GDO'suz mikroorganizmalar tarafından sentezlenmektedir.⁵⁹ Bu durumda, bu enzimler kullanılarak kullanılan ürünlerin laboratuvar incelemelerinde GDO çıkması durumunda ve failin bu yönde kastı varsa BgK m.15 kapsamındaki hareketler oluşabileceğinden, bunları da suçun maddi konusu kapsamında ele almak gerekmektedir.

Suç, fail bakımından özellik arz etmemektedir. BgK m.15 kapsamındaki hareketleri işleyen herkes suçun faili olabileceği için, suç, özgü suç vasfı taşımamaktadır. Madde kapsamında, her bir fıkrada aynı suçun farklı işleniş biçimlerini oluşturan birden fazla harekete yer verilmiştir. Hareket şekli itibarı ile sırf hareket suçu olmakla birlikte, hareket şekilleri ayrı ayrı gösterildiği için suç, ancak kanunda gösterilen hareketlerle işlenebilir. Bağlı hareketli suç, *"Bir suçun kanuni tanımında hangi hareketlerle icra edilebileceği belirtilmiş ise söz konusu."*⁶⁰ olabilir.

⁵⁶ Özen, Gıda Hukuku, s. 69.

⁵⁷ Ahmet, Saltık, "Genetiği Değiştirilmiş Gıdalar ve Halk Sağlığı", Farklı Boyutlarıyla Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar, Ankara Tabip Odası, 1. B, Ankara 2010, s. 3. "*Genetiği değiştirilmiş -transgenik- soyanın insanlarda alerji oluşturduğu kesinleşmiştir. GDO'lu, transgenik patates yedirilen farelerin bağışıklık sisteminin ciddi biçimde bozulduğu saptanmıştır. Bitkilere aktarılan genlerin çoğu bakteri ve virüs kökenlidir. Gen aktarımı sırasında, genetiği değiştirilmiş bitkilerin seçilebilmesi için antibiyotik direnç izleme genleri kullanılmaktadır. Bu genler, insan ve hayvan bünyesindeki bakterilere yatay olarak geçmekte bu da insan ve hayvan bünyesindeki genleri antibiyotiğe dirençli kılmaktadır.*", Saltık, s. 3.

⁵⁸ Kanun'un 18.03.2010 yılında yürürlüğe girmesinden 2014 yılına kadar enzimlerin ithalatı yasaklanmamıştır.

⁵⁹ Özen, Gıda Hukuku, s. 106-108.

⁶⁰ İzzet, Özgenç, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 17. B., Ankara 2021, s. 185: "*Bir suçun temel şekli serbest hareketli suç olmakla beraber, nitelikli şekli bağlı hareketli suç görünümü arz edebilir.*"

Madde kapsamında anılan bu suç, her bir hareket şekliyle işlenebileceği için bu suç seçimlik hareketli suçtur. Hareketler: GDO ve ürünlerini ithal etmek, üretmek, serbest bırakmak, ithal izninde belirlenen amaç ve alan dışında kullanmak, satışa arz etmek, devretmek, bu özellikleri bilerek ticari amaç ve alan dışında kullanmak, satmak, devretmek, kabul etmek, bu özellikleri bilerek nakletmek, bu özellikleri bilerek bulundurmamak, GDO'lu ürünlerden elde edilen ürünler kapsamında bu hareketlerle işlemek, yalan beyanda bulunarak ithal veya işleme iznini almak olarak belirlenebilir. Bunlardan BgK m.15/f.4'te yer alan ithal veya işleme iznini almak yalan beyanda bulunma hareketlerine bağlı olduğu için yalnızca bu fıkrada bağlı hareketli suçtan bahsedilecektir.⁶¹ Dolayısı ile yalan beyanda bulunmadan ithal veya işleme izninin alınması durumunda suç oluşmayacaktır. BgK m.15/f.1-f.3'te adli ceza içeren her bir fıkrayı aynı suç tipinin farklı işleniş şekilleri ile düzenlendiğinden,⁶² bu suç kanuni tanımında birbirinin alternatifi olarak gösterilen hareketlerle işlendiğinden seçimlik hareketli suçtur.⁶³ Bu suçun hareketlerinin hepsinin hukuki konusuna bakılarak bağımsız suç olup olmadıkları gerekçelendirilebilir. Hukuki konuları, kamu sağlığı ya da sağlık hakkı olan bu suçlar bu nedenle "*Bağımsız suç tipleri değildir. Bu durumun ortaya çıkardığı sonuç, zincirleme suç hükümlerinin uygulanmasında fail lehine sonuç doğmasıdır. Aynı suç işleme kararı kapsamında kanun maddesinin aynı fıkraları veya farklı fıkralarının işlenmesi halinde zincirleme suç hükümleri uygulanabilecektir.*"⁶⁴ Diğer taraftan BgK m.15/f.4 ikinci cümlesinde belirtilen izinle BgK m.15/f.1-3'te yer alan suçun ayrıca işlenmesi durumunda ise gerçek içtima hükümleri uygulanacak, ihlal edilen fıkra göre failin hem bu suçtan, hem de bu izne dayalı olarak işlenen diğer suçtan sorumluluğu doğacaktır. BgK m.15'in 1-4. fıkralarının cezai sorumluluk bakımından BgK m.3 kapsamında on yıllık risk değerlendirmesinin riskin olduğu yönünde sonuçlanması durumunda uygulanması mümkündür.⁶⁵ Ancak, on yıllık süre dolduktan sonra GDO'lu ürünlerin kullanılmaya devam edilmesi durumunda ne olacağı konusunda kanunda bir düzenleme bulunmamaktadır.⁶⁶

⁶¹ Mustafa, Özen, "5977 Sayılı Biyogüvenlik Kanununda Düzenlenen Suçlar", (Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Y. 2014, C. 27, S. 113, s. 293-306), s. 291. Bknz bağlı hareketli suç olmasına ilişkin. "*BgK m.15/f.4 düzenlemesinde suç olarak kabul edilen hareket, bağlı hareketli bir suçtur. Yalan beyanda bulunarak BgK hükümlerine göre alınması gereken ithal veya işleme iznini almak düzenlemesinde, iki hareket birbirine bağlanmış bulunmaktadır. Bu nedenle, yalan beyanda bulunmadan mevzuatta belirtilen belge ve bilgiler yetkili otoriteye sunulurken GDO ve ürünlerinin veya GDO'lardan elde edilen ürünlerin Türkiye'ye ithal edilmesi için izin alınırca, bu suç oluşmayacaktır.*"

⁶² ÖZEN, Mustafa: "5977 Sayılı Biyogüvenlik Kanunu'nda Düzenlenen Suçlar", (Biyogüvenlik), Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Y. 2014, C. 0, S. 113, s. 283-306.

⁶³ Koca/Üzülmez, s. 124.

⁶⁴ Özen, Biyogüvenlik, s. 285.

⁶⁵ Güvenli Gıda ve Cezai Sorumluluk başlığında ele alınmıştır.

⁶⁶ Özen, Gıda Hukuku, s. 51.

2. BgK m.15 Kapsamında Ele Alınan “Fiil”in Tehlike Suçları Bakımından Değerlendirilmesi

Ceza hukuku açısından ortaya çıkabilecek en önemli sorunlardan biri, soyut tehlike suçlarını ayrı tutarsak, nedensellik bağının tespiti sorunudur. BgK m.15 ve devamında düzenlenen suçlar, soyut tehlike suçları olmakla birlikte, bu suçlar neticesi harekete bitişik suçlar oldukları için konuyla ilgili nedensellik bağı değerlendirilmeleri önem taşımamaktadır.⁶⁷ Soyut tehlike suçu düzenlemesi, “*salt suçun konusu üzerinde bir tehlike yaratılmış olması nedeniyle, failin cezalandırılmasını ve bu nedenle de cezalandırılabilirlik alanlarının belirsiz ve tehlikeli biçimde genişlemesi sonucunu doğurmuştur.*”⁶⁸ Tehlike suçları: “Hukuki konunun daha etkin şekilde korunabilmesi için kanun koyucunun, ihlal karşısında bir zarar doğması yerine, suçun hukuki konusu üzerindeki zarar tehlikesinin gerçekleşmesinin yeterli görüldüğü suç tipleri”⁶⁹ olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle de nedensellik bağı aranmaz. “*Riziko ceza hukuku*” olarak da nitelendirilebilecek bu durumun, ceza sorumluluğunun şahsiliği ve hukuk devleti açısından önemli sınıncaları bünyesinde barındırdığı ifade edilmektedir.⁷⁰ Soyut tehlike suçlarında, haksızlığın oluşumu için fiilin icrası yeterli sayılmakta olduğu için, nedensellik bağının hareket ve tehlike arasındaki varlığının ortaya konmasına lüzum olmadığı belirtilmektedir. Bu suçlardaki tehlikelilik, kanunda tanımlanan hareketin bir özelliği olarak değerlendirilmektedir.⁷¹ Hareket, soyut olarak suçla korunan hukuki menfaati tehlikeye sokuyor ise bu yeterlidir. “*Soyut tehlike suçlarında, suçun kanuni tanımında yer alan fiilin icra edilmesi yeterli olup, gerçekten bir tehlikenin meydana geldiğinin araştırılmasına ve tespit edilmesine gerek yoktur.*” Burada, kanuni tarifteki hareketin icrasıyla suçun konusu bakımından bir tehlikenin ortaya çıkacağı kabul edilmektedir.⁷² Bir diğer deyişle, “*bu suçların tipikliği, tipe uygun hareketin icrasıyla gerçekleşir. Ancak, soyut tehlike suçlarında fiilin tehlikeliliği, tipikliğin bir unsuru değildir. Bu bakımdan hakim somut olayda suçun konusunun gerçekten tehlikeye düşüp düşmediğini araştırmasına gerek olmadığı*”⁷³ ifade edilmektedir. Ersoy’a göre ise, “*hakimin soyut tehlike suçlarında da somut tehlike suçlarındakine benzer bir araştırma yükümlülüğü bulunmaktadır.* - Hakim “*somut olayda tehlikenin gerçekten meydana geldiğini tespit etmişse, bu durumu TCK’nın 61. maddesi bağlamında temel cezanın be-*

⁶⁷ Özen, Gıda Hukuku, s. 296.

⁶⁸ Uğur, Ersoy, “Ceza Hukukunun Gri Alanı Tehlike Suçları”, (Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y. 2020, C. 11, S. 41, s. 27-64), s. 30.

⁶⁹ Ersoy, s. 32.

⁷⁰ Ersoy, s. 30.

⁷¹ Nur Centel/Hamide Zafer/Özlem Yenerer Çakmut, Türk Ceza Hukukuna Giriş, 9. B., İstanbul 2016, s. 262.

⁷² Özgenç, s. 221.

⁷³ Koca/Üzülmez, s. 120.

lirlenmesinde ve daha da önemlisi fikri-gerçek içtima kurumuyla ilgili yapacağı değerlendirmede dikkate alınmalıdır. Aksi taktirde, tehlikenin meydana gelmediği durumlarla, tehlikenin meydana geldiği durumlarda aynı cezaya hükmedilmesi söz konusu olacaktır ki bu da kusur prensibinin ihlali sonucunu doğurabilen bir uygulamaya kapı aralayacaktır.”⁷⁴ Bu konuda farklı bir görüş, Ozansü tarafından ifade edilmektedir. Ozansü’ye göre; soyut tehlike suçlarının hiç değilse dışsal bir özgürlüğü ihlale somut olarak imkan tanıyan bir şekilde, tehlikelilik yaratma halleriyle sınırlandırılarak uygulanması gerekmektedir.⁷⁵ Soyut tehlike suçlarından dolayı cezalandırılma, kusur prensibine; faile fiilin subjektif olarak isnat edilememesi nedeniyle aykırılık teşkil etmektedir. Bu suçlarda adeta bir fiil karinesi kabul edilmektedir.⁷⁶ Yazar bu durumda bu suçların somut tehlike suçlarına dönüştürülerek yorumlanması gerektiğini iddia etmektedir.⁷⁷ Başka bir ifadeyle, soyut tehlike suçlarının varlığının kabulü halinde, eylemin faile subjektif olarak isnatından vazgeçilmiş olacaktır ki, yazara göre bu durum, Anayasa ve TCK’nın irade kusuruna dayanan sorumluluk anlayışı ile tezatlık arz edecektir. Çözüm olarak da eylemliliğin netice bakımından elverişliliği kriterinin kullanılması gerektiği ileri sürülmektedir.⁷⁸ Taşkın’a göre; çevre suçları gibi suçlar soyut tehlike suçu olarak düzenlenerek, suçun nitelikli hali somut tehlike suçu olarak telakki görmelidir. Bu bakımdan, ihlalin gelecekte ortaya çıkaracağı muhtemel mağdurlarının tespitinin çoğu zaman mümkün olmadığı durumlarda, zarar meydana geldikten sonra cezalandırmanın, cezanın amaçları yönüyle işlevi sınırlı kalacağı için, bu tip düzenlemelerin bir tercih değil, bir zorunluluk olduğu ifade edilmektedir.⁷⁹ Çevre suçlarında, korunan hukuki değer bakımından bir zarar meydana gelmeden, bunun önüne geçmek esastır. Somut tehlike ortaya çıkmadan önlem alınmaması durumunda, çok ciddi ve geri dönülemez zararların ortaya çıkma ihtimali bu tip suçlarda yaklaşım şeklinin soyut tehlike şeklinde de ele alınmasını kanımızca gerekli kılmaktadır. Bu tip suçları somut tehlike olarak yorumlamaktan ziyade kullanılacak kriterleri belirlemek daha işlevsel olacaktır.

“Ceza hukukunun, teknoloji kullanımını neticesinde risk gibi karmaşık meselelerde, bastırıcı işlevinden ziyade önleyici işlevinin öne çıkması gerekir. Bazı durumlarda, belirli bir davranışın sadece ortaya konulmuş olması, cezalandırmak

⁷⁴ Ersoy, s. 47.

⁷⁵ Mehmet Cemil, Ozansü, Kasttan Doğan Subjektif Sorumluluk, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 69.

⁷⁶ Ozansü, s. 69.

⁷⁷ Ozansü, s. 70.

⁷⁸ Ozansü, s. 69; Ersoy, s. 46.

⁷⁹ Ozan Ercan, Taşkın, “Maddi ve Muhakeme Boyutuyla Çevre Ceza Hukukuna Dair Bazı Tespitler/ Kısmi Öneriler”, (Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, Y. 2015, C. 3, S. 1, s. 119-166), s. 133.

*bakımından yeterli kabul edilmelidir.*⁸⁰ Kanımızca, bu konuda eşik değer kavramının da bir hukuka uygunluk nedeni olarak yorumlanması ile ilgili hukuka uygunluk nedenlerinin genel mantığına uygun olarak bir ölçü belirlemek ve bunu hareketle birlikte tanımlamak gerekmektedir.⁸¹ Neticesi harekete bitişik suç yapılanmasında, böyle bir durum söz konusu olamayacağı için BgK çerçevesinde belirlenen eşik değerlerin de bir anlamı kalmamaktadır. Bu anlamda, özellikle insan sağlığını ve nesilleri tümden etkileyecek tipte suçlarda toplumun ortak menfaatlerini korumanın amaç edinilerek yerleşik kavramların yeniden yorumlanması gerekmektedir. *“Diğer taraftan çevre söz konusu olduğunda bir hukuka uygunluk nedeni olarak ‘eşik değerler’ veya tek başına değerlendirildiğinde, çevreye zarar verecek nite-likte olmayan ve fakat bir araya geldiklerinde çevreye zarar veren davranışlar ne olacaktır?”*⁸² Bu konuda esasen GDO’ların dayattığı endüstriyel tarım ve beslenmenin insan sağlığı üzerindeki etkilerinin bilinmemesi, geleneksel anlamda epidemiyolojik önemde ve ölçülebilir kanıtların zorunlu olarak bulunmasını mecburi kılmaktadır. Kanunilik ilkesi bu konuda yorum yapmayı sınırlamakla birlikte, en azından soyut tehlike suçlarına amaçsal olarak yaklaşılmasını gerektirmektedir. Nitekim Cartagena Protokolü’nü iç hukuklarında benimsemiş olan ülkeler, gen teknolojisinin imkanlarıyla kendi türü dışında kalan başka bir türden gen aktararak genetiği değiştirilmiş organizmalar olarak anılan içeriklerin yol açabileceği sorunları engellemek, meydana gelebilmesi olası sorunları çözmek için iç hukuk metinlerinde gerekli değişiklikleri ve uyumlanmaları yapmaya başlamışlardır. Bunun içinde hukuki ve cezai anlamda doğabilecek zararların kapsamını ve bu zarardan sorumlu tutulacakları belirlemek de bulunmaktadır. Bunu takiben, Biyogüvenlik Kanunu hazırlanmıştır. Biyogüvenlik genel olarak *“modern biyoteknolojinin insan sağlığı ve çevreye zarar vermeden uygulanmasını sağlamak için alınması gereken politik ve işlevsel önlemlerin tümü”*dür.⁸³ BgK m.7’ye göre, *“GDO ve ürünlerinin piyasaya sürülmesinden sonra, kararda verilen koşullara uyulup uyulmadığı, insan, hayvan, bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitlilik üzerinde herhangi bir beklenmeyen etkisinin olup olmadığı, Bakanlık tarafından kontrol edilir ve denetlenir.”* denilmekte,⁸⁴

⁸⁰ Taşkın, s. 133.

⁸¹ Eşik değer Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik m.4/f.1k’da *“Onaylanmış genler için, Kurulun görüşleri doğrultusunda Bakanlıkça belirlenen, ürünün GDO’lu olarak etiketlenmesini gerektiren alt limiti”* ifade etmektedir. Bu limitin altında GDO tespit edildiğinde anılan yönetmelik m.18 ve 19’da gıda ve yemler GDO’lu olarak etiketlenmekte bu değer altındaki ürünler için GDO içerse dahi GDO’lu ürün nitelemesi yapılmamaktadır. Bu durum da eşik değer altındaki bulunan tespitlerin hukuka uygun kabul edildiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

⁸² Taşkın, s. 127.

⁸³ Selim, Çetiner *“Biyogüvenlik Nedir, Ne Değildir?”* https://research.sabanciuniv.edu/id/ep-rint/18136/1/Biyogüvenlik_Nedir_Ne_değildir.pdf, (Erişim Tarihi: 12.03.2023).

⁸⁴ Yargıtay 7. Ceza Dairesi, 15. 09.2014 Tarih 2014/15635 E. ve 2014/15951 K. numaralı kararında *“Çeltiğin kabuğu ile analizinde GDO pozitif sonuç alındığı, kabuktan ayrılan pirinçte GDO bulun-*

devamında GDO ürünleriyle ilgili olarak herhangi bir riskin ortaya çıkabileceği yönünde yeni bilimsel bilgilerin ortaya çıkması durumunda kararın Biyogüvenlik Kurulu tarafından iptal edilebileceği ifade edilmektedir. Maddeye göre, “*Kararı iptal edilen GDO ve ürünleri toplatılacak; insan, hayvan, bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe olumsuz etkisi olduğu tespit edilenler derhal imha edilecek; herhangi bir olumsuz etkisi tespit edilmeyenlerin ise mülkiyeti kamuya geçirilecektir.*” Buna karşın, kanunda GDO ve ürünlerinin teknik olarak ceza hukuku bakımından bir ihlal oluşturmadığına, daha sonra zararlı birtakım etkilerin olması ya da olabileme ihtimaline ilişkin kanuni bir belirleme bulunmamaktadır. Kanunsuz suç ve ceza olamayacağına göre, bu durumda Biyogüvenlik Kurulu, konuya ilişkin yukarıda anılan ilgili değerlendirmeyi yapacak ancak bu idari bir karar olmanın ötesine geçemeyecektir. Bununla ilgili olarak “İtalya’da, 2015 Çevre Suç Reform Projesi’nde “sağlık felaketi suçu” (il crimine di disastro sanitario) adıyla bir suç öngörülmüştür. Bu suçlar, geleneksel olarak çevre suçları ya da bu manada işlenen suçlar, kurbanlı suçlar olarak kabul edilmektedir. Çünkü bu suçlarla insanlara ve çevreye verilen zarar etiyolojik bağlantıların yeniden inşasına bağlıdır. Bu durumda faktörlerin geniş ölçekli kullanımının değerlendirilmesindeki güçlük ve koruma faktörleri olarak ortaya çıkan kısmın da bu değerlendirme güçlüğüne bağlı olması nedeniyle cezai koruma a fortiori olarak insan sağlığının korunmasının belirlenebilmesine bağlıdır. Bunun soyut tehlike suçları vasıtasıyla elde edilebilmesi, çevresel konularda cezai yaptırımların kapsamını genişletme ihtiyacı olarak ortaya çıkmaktadır.⁸⁵

3. BgK m.15 Kapsamında Ele Alınan Suçların Kusurluluk Unsuru Açısından Değerlendirilmesi

Suçtan söz edilebilmesi fail ile fiil arasında psişik bir bağın bulunmasına bağlıdır. GDO kapsamında BgK m.15’te anılan suçun kasten işlenmesi neticesinde suç oluşacaktır. Bu kast hem doğrudan kast, hem de olası kast şeklinde olabilir. Ancak BgK m.15/f.2 ve f.3’teki hareketlerin işlenmesi için özel kast gerekmektedir.

---

madığı, çeltik numunesinde GDO pozitiflik veren tipin belirlenebilmesi için ekstra analizlere tabi tutulduğu, numunede GDO’lu soya ve mısır bitki genleri bulunduğu, buna bağlı olarak yapılan tip ve miktar analizleri sonucunda çeltik numunesine GDO açısından pozitifliği veren tipin soyaya ait MON 4-3-2 geni olduğu, ürünlerin bu hali ile ithalinin uygun olmadığı, belirtilmiştir... Boğaziçi Üniversitesi Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü Başkanlığına gönderilip, numunelerin herhangi bir işleme tabi tutulmadan geldiği haliyle öğütülerek, dış yüzeyi steril su ile yıkandıktan sonra öğütülerek, çimlendirildikten sonra çimlendirilmiş pirinç numunesi ayrı ayrı incelemeye tabi tutulup 3 haliyle GDO içerip içermediği, içeriyor ise bunun sonradan bulaşmasının mümkün olup olmadığı araştırılarak, sonucuna göre ve sanıkların olaydaki fonksiyonları da değerlendirilerek hukuki durumlarının tayin ve takdiri gerekirken, eksik inceleme ile yazılı şekilde karar verilmesi nedeniyle bozulmasına...”, <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 14.09.2024).

⁸⁵ Stefano, Zirulia, “I Riflessi Del Danno Ambientale Sulla Salute Umana Criticità e Prospettive della Prova Epidemiologica Delitti Ambientali, ‘Omicidio e Lesioni Personali, Epidemiologia’”, Il Nuovo Diritto Penale Ambientale, (Diritto Penale Contemporaneo, Y. 2018 S. 1, s. 212-231), s. 212, 213, 230, “https://dpc-rivista-trimestrale.criminaljusticenetwork.eu/pdf/zirulia_1_18.pdf, (Erişim Tarihi: 12.03.2023).

dir. “BgK m.15/f.2’de suç olarak kabul edilen hareketlerden GDO ve ürünlerinin ‘bu özelliğini bilerek ve ticari amaçla’ satın alma, kabul etme, nakletme veya bulundurma hareketleri ancak özel kastla işlenebilir. Bu nedenle, olası kastla işlenemez. BgK m.15/f.3’te suç olarak kabul edilen hareketlerden GDO ve ürünlerinin ‘bu özelliğini bilerek ve ticari amaçla’ satın alma, kabul etme, nakletme veya bulundurma hareketleri de ancak özel kastla işlenebilir. Bu nedenle, olası kastla işlenemez.”⁸⁶ “Taksir bir haksızlık şekli olarak kasten işlenen suçlara göre istisnai bir nitelik taşır. Bu yüzden taksirli davranışlar ancak kanunda açıkça düzenlenen hallerde cezalandırılabilirler.”⁸⁷ Mevzuatımızda suçun taksirli halinin düzenlenmemesi önemli bir eksiklik. Düzenlemeyle bu durumda, temel suç tipiyle oluşturulan tehlikeyle, sağlık felaketiyle gerçekleşen zararın ağır sonuçları ve tehlike arasında bir bağ kurulması mümkündür. Burada toplumun sağlığını hedef alan bir suçun söz konusu olması nedeniyle, şahsi nedensellik ilişkisinin kurulabilmesi için epidemiyolojik değerlendirme kriterleri kullanılmalıdır. Örneğin, üretici tarafından yasaklı ve kanserojen içerikli maddelerin yayılmasından ve kullanımından sonra ortaya çıkan tümörler varsa, bunlar tipik bir etki olarak yıllar sonra ortaya çıksa da toplum sağlığı felaketi suçundan sorumlu tutulmak mümkün olabilecektir.⁸⁸ Hatta bu durumda cezai sorumluluk toplulukta GDO’lu ürünle çeşitli şekillerde teması olan, ancak o anda doğrudan yaralı olarak tespit edilmemiş kişiler bulunduğu da doğacaktır. Bunun için maruz kalan bölgede veya toplulukta fiili anlamda piyasaya arz edilmiş ve kullanılmış olan maddelerin zararlı etkileri ortaya çıkmış kişilerle, tespit edilen oran arasında bir ilişkinin saptanması yeterlidir.⁸⁹ Bu bağlantının cezai sorumluluk doğurması için doğrudan tespit edilmesine gerek yoktur. Gıda üzerinden toksik zehirlenmeye yönelik vaka örneğinde toksik zehirlenmeyi işaret eden nar kabuklarındaki örnek, adli tıp inceleme ve tespiti açısından yeterli kabul edilmiştir. Kaldı ki GDO veya kalıntılı üründe bu tarz bir tespit yapabilmek son derece zordur.⁹⁰ Ceza hukukunda kusu-

⁸⁶ Özen, Biyogüvenlik, s. 297.

⁸⁷ Mehmet Emin, Artuk/Ahmet, Gökçen: Ceza Hukuku Genel Hükümler, 15. B., Ankara 2021, s. 433.

⁸⁸ Massimo, Donini “Health Protection and Food Safety Regulation in Italy: From The Current Legislation to Reform Project of 2015”, Food Regulation and Criminal Justice, 2016, Ed. Adan Nieto Martín, Ligeia Quackelbeen, Michele Simonato, Netherlands 2016, s. 240.

⁸⁹ Donini, s. 240.

⁹⁰ Kayseri’de gerçekleşen olayda akşam yemeğinden sonra nar yiyen aile fenalaşmış ve hastaneye kaldırılmış, kendilerine gıda zehirlenmesi şüphesiyle tedavi uygulanmış daha sonra ailenin 4 yaşındaki ferdi hayatını kaybetmiştir. Yapılan otopside ölüm sebebini meydana getirecek kırık veya künt cisme bağlı bir travmaya rastlanmamış ceset üzerinde yapılan toksikolojik incelemede kanında toksik kalıntılara rastlanmasa da ailenin nar yeme öyküsünü takiben nar kabuklarında peptisit, kimyasal ve dezenfektan içerikli bileşenlerin bulunduğu ve bu bileşenlerin hızla metabolitlere dönüşeceği yapılan Adli Tıp Kimya İhtisas Dairesi’nin raporunda ifade edilmiştir. Ölüm nedeni toksik gıda zehirlenmesi olarak bildirilmiştir. Cumhuriyet, “Küçük Salih’a’nın Ölüm Nedeni Netleşti”, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kucuk-salihanin-olum-sebebi-netlesti-zehirli-nar-1868440>, (Erişim Tarihi: 13.09.2023).

ra dayalı sorumluluk⁹¹ kabul edildiğinden kişi BgK m.15'te anılan fiilleri işlerken hiçbir kusurunun olmaması halinde, failin bu suçlardan sorumluluğu doğmayacaktır. Kişi, daha önce içinde GDO'lu ürün taşınan bir nakliye aracına bu durumu bilmeden ürün yerleştirmiş ve bu ürünleri taşımış olabilir. Bu ürünlerden aktarılan bulaşı ile çok rahat bir şekilde taşınan ürünlerde GDO tespiti yapılmış olabilir. Bu durumlarda GDO ve ürünleri için gerçek ve tüzel kişilere hem başvuru ve esaslar kısmında hem de BgK m.15/f.6'da yükümlülük yüklenmiş ve karşılığında idari para cezası öngörülmüştür. Bu konuda yapılması gereken bir başka tartışma, yasaklar kapsamında BgK m.5'te düzenlenmiş hareketleri işleyerek örneğin onay alınmaksızın bir ürünü kanuna aykırı olarak piyasaya sürmenin taksir kapsamında ele alınıp alınmayacağıdır. Elbette bu anılan hareketlerin kastla ve taksirle ortaya çıkabilmesi mümkündür. Ancak sorumluluğun düzenlendiği BgK m.15 kapsamında taksirli sorumluluk düzenlenmediğinden herhangi bir yaptırımın doğması mümkün değildir.

Bu konuda yapılması gereken bir başka tartışma, bu anılan hareketlerin kastla ve taksirle ortaya çıkması mümkün olmakla birlikte BgK m.15 kapsamında taksirli sorumluluğun düzenlenmemesi nedeniyle BgK anlamında herhangi bir yaptırımın doğmamasıdır. Ancak BgK m.15 kapsamında GDO ve ürünlerini kanuna aykırı olarak ithal etme, üretme, satışa arz etme ve benzeri fiiller neticesinde, TCK m.185 kapsamında tariflenen somut tehlike suçu kapsamında *"tüketilecek her çeşit besin veya şeylere zehir katarak veya başka suretlerle bunları bozarak"* insanların yaralanması ve ölmesi neticelerinin ortaya çıkması durumunda failin ayrıca kastla ve olası kastla öldürme ve yaralama suçlarından cezalandırılacağını ifade etmek gerekir. Suçun taksirle işlenmesi halinde de failin ayrıca taksirle öldürme ve yaralama suçlarından cezalandırılması söz konusudur. Örneğin kanuna aykırı olarak üretilen GDO ve ürünleri tüketilecek besinlere bu besinleri başka suretlerle bozarak katılmış ve neticede tek bir eylemden birden fazla ölüm ya da

⁹¹ 19. CD, 11.01.2017 tarih, 2016/1022 E. ve 2017/180 K. no.lu kararında: "5977 sayılı Kanun'un 15/1. maddesi 'GDO ve ürünlerini bu Kanun hükümlerine aykırı olarak ithal eden, üreten veya çevreye serbest bırakan kişi, beş yıldan on iki yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.' şeklinde düzenlenmiş olması karşısında, sanıklar hakkında hapis cezası ile birlikte adli para cezasına da hükmedilmemesi aleyhe temyiz olmadığından bozma sebebi yapılmamıştır.

Vicdani kanının oluştuğu duruşma sürecini yansıtan tutanaklar, belgeler ve gerekçe içeriğine göre yapılan incelemede; yükletilen suçun sanıklar tarafından işlendiğinin kanuna uygun olarak yürütülen duruşma sonucu saptandığı, bütün kanıtlarla aşamalarda ileri sürülen iddia ve savunmaların temyiz denetimini sağlayacak biçimde ve eksiksiz sergilendiği, özleri değiştirilmeksizin tartışıldığı, vicdani kanının kesin, tutarlı ve çelişmeyen verilere dayandırıldığı, eylemlerin doğru olarak nitelendirildiği ve Kanun'da öngörülen suç tipine uyduğu, anlaşılması ve ileri sürülen başkaca temyiz nedenleri yerinde görülmediği gibi hükmü etkileyecek oranda hukuka aykırılığa da rastlanmamıştır.

Ancak, Kasıtlı suçtan hapis cezasına mahkumiyetin kanuni sonucu olarak sanıklar hakkında..." <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 15.09.2024).

yaralama ortaya çıkmış ise TCK m.43/f.3 gereği yaralanan ve ölen kişi sayısı kadar kasten yaralama ve öldürme suçunun meydana geldiği kabul edilmelidir. Bu bozuk gıda ürünlerini tüketen kişilerin ölmesi ve yaralanması durumunda gerçek içtima kuralı uyarınca failin kastına ve taksirine göre öldürme ve yaralama suçlarından cezaya hükmedilir. BgK m.15 kapsamında GDO ve ürünleri kanuna aykırı olarak nakledilirken TCK m.181’de yer alan çevrenin kasten kirletilmesi suçuna da vücut verilebilir. Bu durumda fikri içtima hükümleri TCK m.44 uyarınca en ağır cezayı içeren tek suçtan ceza verilmelidir.

4. TCK’da GDO Kapsamında Değerlendirilebilecek Suçlar

5237 sayılı TCK’da düzenlenen gıdayı konu alan suçlar, ikinci kitap üçüncü kısımda “Toplumla Karşı Suçlar” başlığını taşıyan üçüncü bölümde “Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar” başlığı altında düzenlenmiştir. Bu suçları, dilde yer bulmuş şekliyle, gıda suçları olarak nitelemek mümkündür. TCK’da gıda bakımından iki suç tipi öne çıkmaktadır. Bu suç tipleri aynı zamanda BgK ile ilişkilendirilebilecek olan TCK m.185’te yer alan “*zehirli madde katma*” ve TCK m.186’da yer alan “*bozulmuş ve değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti*” suçudur. TCK m.185’te “*zehirli madde katma*” şeklinde yer alan suçta, yenilecek ve içilecek nitelikte bulunan her çeşit besin veya şeye “*sadece zehirli madde katma değil, besin maddeleri veya şeylerin bozulması*” da suç olarak düzenlenmiştir. Maddede “*başka suretlerle*” ifadesiyle “*insan hayatını veya sağlığını tehlikeye düşürmek*” de cezalandırılmıştır.⁹² TCK m.186’da ise insan hayatını tehlikeye düşürecek şekilde bozulmuş, değiştirilmiş her türlü yenilecek içilecek şeyleri ve ilaçları satmak, tedarik etmek ve bulundurmak fiilleri suç olarak düzenlenmiştir. TCK m.185’teki suçta hukuki konu, kamunun sağlığıdır. Suç, faili bakımından özgü suç vasfı göstermezken, suçun mağduru herkes olabilir. Kamunun sağlığına karşı suçlar başlığında yer aldığı için genel mağdur kamu ve mahsus mağdur ise suçtan zarar gören herkes olabilecektir.⁹³ Madde metninde tanımlanan fiillerin işlenmesiyle, “*kişilerin hayatının ve sağlığının tehlikeye düşmesi*” suçun tamam-

⁹² Madde metninde yer alan ‘şeylere’ kelimesi ceza hukukundaki belirlilik ilkesini ihlal ettiği için, haklı olarak eleştirilmektedir. Kanaatimizce başka suretlerle ifadesi de bu belirlilik ifadesini zedelemektedir. Bknz. Veli Özer, Özbek, “Zehirli Madde Katma ve Bozulmuş veya Değiştirilmiş Gıdaların Ticareti Suçları” (TCK m.185 ve m.186), (Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan, Y. 2019, C. 21, S. Özel Sayı, s. 95-119), s. 97.

⁹³ Özlem, Yenerer Çakmut, “Türk Ceza Yasasında Zehirli Madde Katma Suçu (TCK m.185)”, (Ceza Hukuku Dergisi, Y. 2007, C. 2, S. 4, s. 247-262), s. 253; Özbek bu suçta mağdurun birey olarak bulunamayacağını, kamuya karşı işlenen bir suç olması hasebiyle bu suç bakımından zarar görenden söz edilebileceğini belirtmekle beraber, bu bir ya da birden fazla kişinin zarar görmesine sebep olması durumunda örneğin ölüm ya da yaralama gibi hallerde, ayrıca bu suçların somut olayda ortaya çıkışı biçimine göre oluşacağını ve TCK m.185’te düzenlenmiş olan suçun neticesi sebebiyle ağırlaşmış şekli düzenlenmiş olmadığından bu suçtan da ceza vermek gerekeceğini belirtmektedir. Özbek, s. 100.

lanması için yeterlidir. Hayat ve sağlığın tehlikeye düşürülmesi ifadesi kullanıldığı için maddede sayılan zehir içinde GDO'yu ele alarak BgK ile ilişkilendirmenin önünde ise bir engel bulunmamaktadır. Bununla birlikte, GDO'lu gıdaların bozma fiili içinde ele alınması konusuna, insan sağlığı üzerindeki etkisi tam olarak ortaya konulabilmiş olmamasından dolayı, ihtiyatla yaklaşılması ve bu içeriğin BgK'nın düzenleme alanına bırakılması gerektiği de düşünülmektedir.⁹⁴ Ancak, bazı açılardan BgK'daki belirsizliği, TCK hükümleri ile çözmek bir kanuni düzenleme ile eksikliğin giderilmesi ihtiyacını ortadan kaldırmamakla birlikte, en azından ilkesel anlamda mümkündür.

BgK m.3/f.1'de⁹⁵ GDO ve ürünleri ile ilgili birtakım hareketlere, buna ilişkin risk değerlendirmesi sonucunda izin verileceği belirtilmektedir. Risk değerlendirme sonuçlarına göre risk oluşturmayacağı belirlenen başvurular için verilen kararın geçerlilik süresinin on yıl olacağı ifade edilmiştir. İzin nasıl verileceği konusu ise Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizma ve Ürünlerine Dair Yönetmelik'te düzenlenmektedir. İlgili Yönetmelik m.8'de yer alan dikkat çekici bir düzenleme, risk değerlendirmesi sonucunda, risk oluşturmayacağı yönünde karar verilen GDO veya ürünlerinin ithal, ihraç, deneysel amaçlı serbest bırakılması ve piyasaya sürülmesi, yahut GDO'lu organizmaların kapalı alanda kullanımı için on yıllık bir üst süre kısıtlamasının da madde metninde yer almamasına karşın, doğrudan getiriliyor olmasıdır. On yıllık süre içerisinde BgK m.15/f.1, f.2, f.3 ve f.4 uygulanacaktır. Oysa on yıllık süre geçmiş olmasına rağmen, risk durumu henüz tespit edilemeyebilir. Ancak, bu sürenin neyi kriter kabul ederek belirlendiği de belirsizdir.⁹⁶ Sırf hareket suçlarında, hareketle birlikte netice ortaya çıkar. GDO'lu ürün içeriklerinin idari bir kararla risk öngörülmeyle kullanılması ve bundan on sene sonra kanser, MS, Alzheimer, Parkinson, DNA hasarı ve daha bunun gibi çevresel etmenlerle gelişme ihtimali bulunan bağışıklık sistemi hastalıklarının ortaya çıkması bununla ilgili nedensellik bağlantısının da kurulamayacağı anlamına gelmektedir. Kişinin iradi hareketinin, tipe uygun sonuçla nedensellik bağı içinde bulunması, cezai sorumluluk için zorunludur.⁹⁷ Yine bu durumda, tarihin hesaplanması bakımından risk değerlendirmesi ile ilgili olarak idari işlemin karar tarihi esas alınacak ancak ürünün piyasaya sürülüp tüketicilere ulaşma anı esas

⁹⁴ Özbek, s. 104.

⁹⁵ BgK m.3/f.1: "İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı göz önünde bulundurularak GDO ve ürünlerinin ithalatı, ihracatı, deneysel amaçlı serbest bırakılması, piyasaya sürülmesi ile genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımına, bilimsel esaslara göre yapılacak risk değerlendirmesine göre karar verilir. Risk değerlendirme sonuçlarına göre risk oluşturmayacağı belirlenen başvurular için verilen kararın geçerlilik süresi on yıldır".

⁹⁶ On yıllık sürenin olumlu olduğu noktasında bkz. Özen, Gıda Hukuku, s. 49.

⁹⁷ İçel, s. 292.

alınamayacaktır.⁹⁸ Düzenleme, bu şekliyle, tek başına mağduriyetlerin artmasına yol açabilecek bir içerik taşımaktadır. On yıllık süre dolduktan sonra, GDO ve ürünleri kullanılmaya devam edilebilir. Oysa bu durumda oluşabilecek ihlaller için BgK'da açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Yine konuyla ilgili olarak 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri Bitki Sağlığı Gıda ve Yem Kanunu'na bakıldığında, gıdalarda taklit ve tağşiş yolu ile sahtekarlık yapılmasından bahsedildiği ancak bu durumun bir yaptırıma bağlanmadığı görülecektir. İşte bu noktada, TCK m.185/f.1'deki zehir katma ve TCK m.186/f.1'deki hayat veya sağlığı tehlikeye sokacak biçimde bozulan, değiştirilen gıda olarak satılan şeyler⁹⁹ cezai sorumluluğun doğması için düşünülmelidir. Bu durumda, TCK m.185'te düzenlenen “*zehirli madde katma suçu*”nda, “*gıda ürünlerinin üretimi aşamasında zehir katarak*” ya da “*başka suretlerle gıdaların bozularak kişilerin hayat ve sağlığını tehlikeye düşürmekten*” bahsedilmektedir. Düzenlemede yer alan *başka suretlerle ifadesi* mevzuata aykırı olarak başka maddelerin katılması yönünde düşünülebilecektir. Bu ifade, konu ile ilgili herhangi bir özel ceza kanununda da olabilir. Bu nedenle, başka suretlerle ifadesi için BgK m.15/f.2 ve f.3'e gönderme yapmanın teknik olarak mümkün olduğunu düşünüyoruz.

BgK m.15/f.2'de “*kanunda belirlenen esaslar çerçevesinde ithal edilen veya işlenen GDO'ları veya GDO ve ürünlerini, ithal izninde belirlenen amaç ve alan dışında kullanan, satışı arz eden, satan veya devreden ya da bu özelliğini bilerek ve ticari amaçla satın alan, kabul eden, nakleden veya bulunduran kişi*” cezalandırılacaktır. Şu halde “*bilimsel araştırma amacıyla ithal edilen veya işlenen GDO'ları veya GDO'lardan elde edilen ürünleri, gıda maddeleri ithal izninde belirlenen amaç dışında kullanmak*”, bu kapsamda anlaşılmalıdır. Zira bunların gıda maddelerine karıştırılması durumunda da BgK m.15/f.2 ve f.3'te tanımlanmış olan “*ithal izninde belirlenmiş olan amaç dışında kullanma durumu*” meydana gelecektir. Düzenleme bakımından birbirine çok yakın ifadeler içeren BgK m.15/f.2 ve f.3 arasındaki ayrım, 2. fıkra kapsamında GDO'lar veya GDO ve ürünlerinin, 3. fıkra kapsamında ise GDO'lardan elde edilen ürünlerin, ithal izninde belirlenmiş amaç dışında kullanımı ile ihlalin meydana gelecek olmasındadır. GDO'lardan elde edilen ürünlerin, BgK m.2)'de, “*GDO'lardan elde edilmekle birlikte, GDO içermeyen veya GDO'dan oluşmayan ürünler*” şeklinde tanımlanmış olmasından hareketle, maddede tanımlanmış olan ve içeriğinde GDO olmasa da salt bu hareket şekilleri ile işlenmesi, suçun gerçekleşmesi için yeterli görülmemiştir. Hareketler insan hayatının ve sağlığının da tehlikeye düşmesi neticesi ile ilişkilendirilmiştir. Yani bir neticenin normatif manada olmasa

⁹⁸ Özen, Gıda Hukuku, s. 49.

⁹⁹ İnceleme konumuz gıda olduğu için, ilaçları bu noktada değerlendirmiyoruz.

da tabiatçı anlamda doğması gerekir. İşin niteliği gereği böyle bir tehlike, zehir katma fiilinde tabii olarak oluşur. Ancak suç, bu hareket tiplerinden bozma fiili ile işlendiğinde, hayat ve sağlık bakımından öngörülen tehlike hiç oluşmamışsa cezai sorumluluk da doğmayacaktır. Burada, dikkat çekilmesi gereken nokta, tehlikenin meydana gelmesi değil, tehlikeye düşme ifadesinin seçilmiş olmasıdır. Bu durum, TCK m.185 bakımından suçun niteliğinin somut tehlike suçu olduğunu göstermektedir.¹⁰⁰ Burada, çevre suçlarında kullanılan tehlike suçu modellemesi tercih edilmiştir. Somut tehlike suçlarında, kanun koyucu hem düzenleyici kurallara aykırılığı, hem de zarar tehdidi oluşturan davranışı cezalandırırken; soyut tehlike suçlarında birtakım hukuki değerleri daha aktif koruyabilmek adına, failin cezalandırılabilmesi için suçun hukuki konusu üzerinde herhangi bir zararın oluşmasına gerek görmemektedir. Bunun için, suçun kanuni tanımında yer alan fiillerin icra edilmesi yeterli olup, bunun haricinde somut bir tehlikenin ortaya çıkmasına gerek bulunmamaktadır.¹⁰¹ TCK m.186'da somut tehlike suçudur. Madde metninde “*kişilerin hayat ve sağlığını tehlikeye sokmak*” aranmaktadır. Kanunda geçen, “*kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşüren*” ifadesi, gerekçe ile birlikte değerlendirildiğinde suçun somut tehlike suçu olduğunu göstermektedir.¹⁰²

Diğer bir mesele, TCK m.186 bakımından cezai sorumluluğun doğması için suçun maddi konusunu oluşturan bozulmuş ve değiştirilmiş şeyler olarak alınabilecek olan GDO'lu içeriklerin¹⁰³ gıda ürünlerine karıştırılarak insan sağlığı üzerinde hayat ve sağlığı bozacak düzeyde netice ortaya çıkarmasının yeterli olmasıdır. Madde, somut tehlike suçu şeklinde düzenlenmiştir. Çünkü; *hayat ve sağlık açısından bir tehlikenin ortaya çıkması ifadesi* metinde yer almaktadır. Taksir, suçun manevi unsuru bakımından ancak istisnai bir sorumluluk şekli olduğu için, madde metninde açıkça ifade edilmedikçe taksirli sorumluluğa gidilemez. Bu nedenle, TCK m.185 kastla veya taksirle işlenebilirken, TCK m.186 ancak doğrudan kastla ya da olası kastla işlenebilir.

Anılan bu suçlarda madde metnindeki “kimse” ifadesinden hareketle gerçek kişiler fail olabilirler. Tüzel kişiler, fail olamayacağı için onlar adına hareket eden kişiler fail olabilirler. Ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi gereği, tüzel kişiler hakkında ceza uygulanamayacağı ilkesi, kabahat oluşturan fiiller için geçerli de-

¹⁰⁰ Bu yönde her iki suçu da somut tehlike suçu olarak tespit eden görüşler de bulunmaktadır. Özbek, s. 101, 110; Yenerer Çakmut, s. 256; Maden, s. 70.

¹⁰¹ Handan, Yokuş Sevük, Çevre Hukuku, 2. B., Ankara 2017, s. 263, 264.

¹⁰² Mustafa, Özen “Kamu Sağlığına Karşı İşlenen Suçlar”, (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Y. 2018, C. 66, S. 2, s. 163-190), s. 165.

¹⁰³ Hatice, Çıvgın, “Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye'deki GDO Düzenlemeleri Işığında Biyogüvenlik Kurulu Kararları”, (Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Y. 2016, C. 14, S. 53, s. 112-139), s. 117.

ğildir. Kabahatler Kanunu m.8/f.1'e göre, "Organ veya temsilcilik görevi yapan ya da organ veya temsilci olmamakla birlikte, tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde görev üstlenen kişinin bu görevi kapsamında işlemiş bulunduğu kabahatten dolayı tüzel kişi hakkında da idarî yaptırım uygulanabilir." Ancak "Tüzel kişilerin temsilcilerinin bu suçta fail olmaları halinde, ilgili tüzel kişi hakkında güvenlik tedbiri uygulanabilmesi için, TCK'nın 60. maddesinin 4. fıkrasına göre, kanunun ayrıca belirtmesi gerekmektedir. Bu nedenle, tüzel kişilerin temsilcilerinin bu suçta fail olmaları halinde, ilgili tüzel kişi hakkında güvenlik tedbiri uygulanamayacaktır."¹⁰⁴ BgK m.15/f.6 kapsamında güvenlik tedbiri yaptırımını belirtilmese de BgK m.15/f.5 uyarınca "Maddede yer alan suçların tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde ve yararına işlenmesi halinde bu tüzel kişiye yüz bin Türk Lirasından iki yüz bin Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir ve ayrıca tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur." denildiği, ayrıca BgK m.15/f.6'ya bakıldığında "Bu Kanunun 7 nci maddesinde düzenlenen yükümlülükleri yerine getirmeyen başvuru sahiplerine, fiilleri suç oluşturmadığı takdirde, her bir yükümlülük ihlali dolayısıyla on bin Türk Lirasından otuz bin Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir." denildiği için 7. maddede düzenlenen yükümlülükleri yerine getirmeyen başvuru sahibinin tüzel kişi olması mümkün olduğu için anılan idari para cezası ile cezalandırılmaları gerekir.

5. GDO Suçlarında BgK ve TCK İlişkisi Bakımından Cezai Sorumluluğa İlişkin Değerlendirme

Normun içeriğinde tanımlı hareket unsuru, aynı zamanda suçun yöneldiği belirli toplumsal bir zarar olmak durumundadır. Bu nedenle, failin hareketinin ceza sorumluluğuna yol açması için, toplumsal zararın ortaya çıkması gerekir. Bu konuda, özellikle tehlike suçları bağlamında, çevre suçlarında tercih edilen düzenleme şekli¹⁰⁵ somut tehlike suçu modeli, soyut tehlike suçu modeli, ciddi çevresel zararlarda fiil kanuna aykırı olmasa bile çevresel zararın cezalandırıldığı model ve bunların yanı sıra açıkça zararı cezalandırmayan ancak genel bir koruma oluşturan hükümlerin söz konusu olduğu modellerdir.¹⁰⁶ Gıda ceza hukuku ile ilgili düzenlemelerde hukuki konu, yaşam ve sağlık olarak koruma altına alınmıştır. Bu bakımdan bu iki hukuki değeri zarar ve tehlike suçu kategorisinde koruyan iki tip suçtan söz edilebilir. İlki; genel olarak öldürme ve yaralama

¹⁰⁴ Özen, Kamu Sağlığı, s. 170.

¹⁰⁵ Hukuki konu üzerinde meydana getirilen tehlikenin türüne göre, "soyut tehlike", "soyut somut tehlike" ya da diğer adıyla "tehlikeye elverişlilik", "varsayılan/hipotetik veya olası/potansiyel tehlike" veya "somut tehlike" olmasına göre ihlali kabahat veya suç olarak düzenleme arasında bir seçim yapılabilir. Oluşan tehlikenin, gıda hukuku ihlalleriyle ilişkilendirilip ilişkilendirilmeyeceği, ilişkilendirilecekse ne surette yapılacağı da ilgili suçların ve kabahatlerin kaleme alınışında bir tercih meselesidir". Maden, s. 82, 83.

¹⁰⁶ Yokuş Sevük, s. 264.

suçlarından oluşan, sağlık üzerinde zararlı nitelik taşıyan gıdalarla ilgili fiillerdir. Bununla birlikte ele alınması gereken diğer konu, klasik anlamdaki fiille, ölüm veya yaralanma neticesi arasındaki nedensellik bağının tespiti ve objektif isnat edilebilirliktir. İkincisiyse; yaşamın veya sağlığın tehlikeye sokulmasına ilişkin suçlardan oluşan gruptur. TCK'da yer alan ve doğrudan gıda ceza hukukunu ilgilendiren ve incelemiş olduğumuz 185'inci maddede yer alan “*zehirli madde katma suçu*” ve 186'ncı maddede yer alan “*bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti suçları*” da tehlike suçu olarak düzenlenmiştir. Bu bakımdan, gıda hukuku ve çevre sağlığı arasında bir benzetme ilişkisi kurmak mümkündür. Mağdurun davranışının kasıtlı veya taksirli oluşunun failin sorumluluğuna etkisi mühim bir sorundur. Konuyla doğrudan ilgisi bakımından BgK'nın 15. maddesinin ilk dört fıkrasında genetik yapısı değiştirilmiş organizmalarla ilgili suçlar, aynı maddenin 5, 6, 7 ve 8. fıkralarında ise genetik yapısı değiştirilmiş organizmalarla ilgili kabahatler düzenlenmiştir. Yine VHBSGYK'nın 40'inci ve 41'inci maddelerinde ilgili kabahatler düzenlenmiştir.¹⁰⁷ Bu düzenlemelerde taksir ayrıca düzenlenmediği için anılan kabahatlerin kasten işlenebileceği görülmektedir. Bu anılan fıkralarda düzenlenen kabahatlerde alt ve üst sınırlar arasında¹⁰⁸ gösterilen idari para cezası niteliğinde yaptırım öngörülmektedir. “*Ancak adli nitelikteki para cezası ile idari nitelikteki para cezası arasında, karar veren merci, yaptırımın infaz sureti, yaptırıma bağlanan kanuni neticeler bakımından önemli farklılıklar bulunmaktadır.*”¹⁰⁹ “*İdari para cezasının belirlenmesinde kullanılması istenen ölçütlerden ilki, fiilin haksızlık içeriğidir. Haksızlık içeriğinin belirlenmesinde davranışın kast veya taksirle gerçekleştirilmesi, amaç veya saik, fiilin işleniş şekli, fiilin işlendiği zaman ve yer, fiilin işlenmesinde kullanılan araçlar, fiilin*

¹⁰⁷ Maden, s. 91, 92.

¹⁰⁸ Kabahatler Kanununun 17. maddesinin 2. fıkrasında idari para cezası belirlenirken işlenen kabahatin haksızlık içeriği ile failin kusuru ve ekonomik durumunun birlikte göz önünde bulundurulacağı ifade edilmiştir. “*Düzenlemede idari para cezasının belirlenmesinde üç husus ifade edildiğinden bunun dışındaki bir neden idari para cezasının belirlenmesinde göz önünde bulundurulmaz. İdari para cezasını uygulayacak makam veya kişi kanunda alt ve üst sınırlar arasında gösterilen cezayı bu ölçütleri uygulayarak belirleyecektir. Ayrı ayrı değil, birlikte uygulayarak idari para cezasını tespit edecektir. Kanun koyucu fiilin haksızlık içeriği, kusur ve ekonomik durum derecelendirildiği için alt ve üst sınırlar arasında gösterilen idari para cezasının tespitinde göz önünde bulundurulmasını kabul etmiştir.*”: Berrin, Akbulut, “İdari Para Cezası ve İdari Para Cezasının Belirlenmesi”, (Çatalhöyük International Journal of Tourism and Social Research Y. 2022, S. 9, s. 87-99), s. 94.

¹⁰⁹ “*Örneğin, idarî nitelikte bir yaptırım olarak para cezasına, ceza muhakemesi süreci sonucunda mahkeme tarafından hükmedilmez; bu ceza, idarî görev yapan bir kişi veya kurul tarafından verilir. Bu cezalar, adli sicile kaydedilmez, ödenmediği takdirde hapse dönüştürülmez.*”: Hüsamettin, Uğur, “Kabahatler Kanunu ve 5252 sayılı Kanuna Göre İdari Para Cezası ve Yargıtay Uygulaması”, (Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Y. 2009, S. 85, s. 189-219), s. 192. “*Bu bakımdan, işlenen kabahat nedeniyle verilen idarî para cezası ile ilgili olarak müteselsil sorumluluk kabul edilmemiştir. Kabahatler Kanunu kapsamında verilen idarî para cezalarına ön ödeme uygulanamaz, ertelemesiz ve seçenek yaptırıma çevrilemez, ödenmemesi halinde gecikme zammı uygulanmasına karar verilemez ve hapse çevrilemez.*”: Uğur, s. 193.

işlenmesindeki kolaylık, meydana gelen zarar veya tehlikenin ağırlığı, konunun önemi ve değeri gibi hususlar rol oynamaktadır. Bunların, idari para cezasının belirlenmesinde dikkate alınabilmesi için, kabahate ilişkin tipte unsur olarak ifade edilmemiş olması gerekir. Zira, çifte değerlendirme yasağı, bir nedenin iki kere göz önüne alınmasına izin vermemektedir.”¹¹⁰ Yine bu noktada, olası kastla işlenmiş bir kabahat için fiile ilişkin para cezası, doğrudan kasta göre daha az belirlenecektir. Kabahatin işlenişine, birden fazla kişinin iştirak etmesi halinde, Kabahatler Kanunu’nun “iştirak”e ilişkin 14. maddesi, “Kabahatin işlenişine birden fazla kişinin iştirak etmesi halinde bu kişilerin her biri hakkında, fail olarak idarî para cezası verilir” hükmü nedeniyle, faillerin her birine idari para cezası verilecektir. Kabahatler Kanunu’nun “içtima”yı düzenleyen 15/f.3 maddesinde, “Bir fiil hem kabahat hem de suç olarak tanımlanmış ise, sadece suçtan dolayı yaptırım uygulanabilir. Ancak, suçtan dolayı yaptırım uygulanamayan hallerde kabahat dolayısıyla yaptırım uygulanır.” denilmektedir. İdari yaptırım kararını ise “Kural olarak kamu kurum ve kuruluşunun görev alanına giren yerlerde işlenen kabahatler dolayısıyla; idarî kurul, makam veya kamu görevlileri idarî yaptırım kararı vermeye yetkilidir. Cumhuriyet savcısı, kanunda açıkça hüküm bulunan hallerde, bir kabahat dolayısıyla idarî yaptırım kararı vermeye yetkilidir.”¹¹¹

Yukarıda anılan tüm bu söylenenlere ek olarak şunu ayrıca ifade etmek gerekmektedir. BgK m.15 bu kapsamda düzenlenmiş suçla ilgili olarak tehlike sorumluluğu temelinde cezai bakımdan koruma sağlanmakla birlikte, korumanın idari düzenlemelerle bağlantılı olması nedeniyle etkinliği azalmaktadır. Benzer bir durum çevre ihlalleri ile ilgili süreçlerde de görülmektedir.¹¹² BgK m.3 uyarınca “yapılacak risk değerlendirmesinde; insan, hayvan, bitki sağlığı, çevre ve biyolojik çeşitlilik korunurken değerlendirilen riskin korunma ile birlikte “sürdürülebilir kullanımının” göz önünde bulundurulacağı; GDO ve ürünleri ile ilgili “ithalat, ihracat, deneysel amaçlı serbest bırakma, piyasaya sürme ve kapalı alanda kullanımına karar verilebileceği” belirtilmektedir. Her ne kadar bilimsel esaslara göre bir değerlendirme yapılacağından bahsedilmişse de GDO ve ürünleri ile ilgili kesin ve net sonuçlar bulunmaksızın bu ürünlerin sürdürülebilir

¹¹⁰ Akbulut, s. 193.

¹¹¹ Uğur, s. 213, “Bir soruşturma esnasında, fiilin kabahat oluşturduğunun anlaşılması halinde ilgili kamu kurum ve kuruluşu tarafından idarî yaptırım kararı verilmemiş olması şartıyla, Cumhuriyet savcısı idarî yaptırım kararı verir. Mahkeme ise, kovuşturma konusu fiilin kabahat oluşturduğunun anlaşılması halinde idarî yaptırım kararını kendisi verecektir. Bu, Kabahatler Kanunu m.24’ün amir hükmü olup, fiilin idari ceza gerektirdiği gerekçesiyle görevsizlik kararı verilemeyecektir.”: Uğur, s. 213, 216.

¹¹² Çevre hukukunda da cezai yaptırımlar ancak idari yaptırımları pekiştirme aracı olarak görülmektedir. Yokuş Şevük, s. 254.

şekilde kullanımı, bilimsel esas adı altında nitelenen idari bir karar olacaktır.¹¹³ Bu içerikte verilebilecek bir başka örnek, genetiği değiştirilmiş ürünlerin kullanım alanlarının genişletilmeye çalışılmasıdır. Bunun için bir düzenleme yahut sınırlama mevcut değildir. Örneğin, mısırın yağı çıkarıldıktan sonra kalan kısmın hayvan yemi, yakacak ve gübre olarak kullanılıp kullanılmayacağı ve buna ilişkin yapılacak izin başvurusuna, Kurulun, gıdanın bir kısmının bu anılan artan içerikleri yapmaya uygun olduğu ve aynı başvuruda yer alan diğer kısmının ise uygun olmadığı yönünde cevap vermesini düşünelim. İşlenen ürünlerin bu konuda izin verilen ve verilmeyenler olarak birbirinden ayrılması için, kullanılacak yöntemin ne olacağı ve bu yöntemle ilişkin işletilecek olan denetim mekanizmasının şekli, yine bu belirsizlik temelinde olmak üzere cezai sorumluluğun tespiti hiç kolay değildir. Halen de çözüm bekleyen sorular arasında bulunmaktadır.¹¹⁴ Dolayısıyla BgK m.15/f.1, f.2, f.3, f.4'te ele alınan ve cezai yaptırım içeren hareketler, bağımsız olarak GDO'lu maddeler kullanılarak insan sağlığını tehlikeye sokan fiiller olmaktan ziyade, bu idari karar dışına çıkılarak yapılmış olan fiiller olacaktır. Halbuki BgK m.15'te düzenlenen hareketlerle korunan hukuksal değer, GDO'nun dünya çapında bir endüstri olduğu ve ileri düzeyde tekelleşme eğilimi göstermesi gerçeğine tezat olarak, maddi ve fiziki olarak endüstriyel bir değer değil, toplum sağlığının daha da ötesi nesillerin sağlığının korunmasıdır.¹¹⁵

Bir başka mesele, fiilde bulaşı oranının belirlenmesidir. Bir kişinin bir gıda ürününü taşıırken GDO'lu bir başka üründen bulaşı olma olasılığı hep vardır. Suç teşkil eden hareketlerin maddi konusunu oluşturan gıda ürünlerine GDO bulaşabilir. Bazı durumlarda bulaşının önlenmesi de mümkün olmayabilir.¹¹⁶ Bu gibi durumların somut olayda araştırılması gerekir.

"Ceza normu suçun, normatif olgular âlemine ait olduğu bir kavram olarak bu manada deneye dayalı bir doğrulamının ürünü değildir. Suç nitelenmesini ya-

¹¹³ "Biyogüvenlik Kurulu, 26 Ocak 2011'de yayımlanan ilk kararlarında hayvan yemi olarak kullanılmak amacıyla, herbit (bitki öldürücü) tolerans geni taşıyan üç çeşit soyanın ithaline izin verdi. (Biyogüvenlik Kurulu Kararları, 26.01.2011) Kurul ilk üç izni verirken, Kanun ve GDO Yönetmeliği tarafından öngörüldüğü halde, bilimsel ve sosyo-ekonomik risk değerlendirme raporlarına ek olarak başvurulması gereken kamuoyu görüşlerine başvurmadı. 24 Aralık 2011'de farklı genler içeren 13 çeşit mısırın hayvan yemi olarak ithal edilmesi için izin verilmiştir (Biyogüvenlik Kurulu Kararları, 24.12.2011). 2011'e kadar yapılan 12 toplantıda Biyogüvenlik Kurulu önüne gelen bütün izin taleplerini onaylamıştır. Soya için verilen ithalat kararında sadece yem amaçlı kullanım öngörülürken, 13. toplantıda soya küspesi elde edildikten sonra kalan yağın, ihraç edilme istemi de onaylanmıştır." Çıvgın, s. 123.

¹¹⁴ Çıvgın, s. 123.

¹¹⁵ "Büyük ölçüde Amerika kıtasında çıkan GDO'lu ürünlere Avrupa ihtiyatla yaklaşmayı tercih etmiştir. Avrupa Birliği başlangıçta GDO'lar konusunda yasaklama çabalarına girmiş, ancak, ABD ve firmalar tarafından, DTÖ aracılığıyla baskı altına alınarak 2001'de serbest bırakılmak zorunda bırakılmıştır." Çıvgın, s. 122.

¹¹⁶ Özen, Biyogüvenlik, s. 291, 292, 297.

*parken, ihlal adına yaptığımız değerlendirme, beşeri bir davranış üzerine verilen bir değer hükmünün ürünü olduğu içindir ki suç, kendini meydana getiren bir kuralı zorunlu kılmaktadır.*¹¹⁷ Kuralın tam anlamı ile korumasından yararlanabilmek ise kuralın ele aldığı hukuki konunun ancak norm tarafından bağımsız olarak korunabilmesiyle mümkündür. Bu belirleme zarar suçu ve tehlike suçunun ayırt edilmesinde son derece önemlidir. Hem tipikliğin oluşması hem de konuya ilişkin nitelikli bir halin bulunması halinde bunun somut olaya uygulanıp uygulanmayacağı noktasında belirleyicidir.¹¹⁸ BgK m.15'teki suçun tehlike suçu olarak düzenlenmesi meselesinde ispat zorlukları ile ilgili oluşabilecek problemler¹¹⁹ düşünüldüğünde, varsayılan (hipotetik) soyut bir tehlike mi yoksa somut bir tehlike olarak mı düzenlenmeli sorusunda temel mesele, oluşan tehlikenin gıda hukuku ihlalleriyle ilişkilendirilmesinin bir tercih meselesi olmaktan çıkarılmasıdır. Elbette, soyut tehlike suçlarında hareket neticeye bitişiktir. Korunan hukuki yararın gerçek manada bir tehlike ile karşı karşıya olup olmadığı araştırılmaz. Dolayısıyla, nedensellik ilişkisinin ayrıca araştırılması da gerekmez.¹²⁰ Ancak problem tam olarak bununla bitmemektedir. *“Tehlike suçları içerisinde sadece somut tehlike suçlarında yan ilişki şartının aranmadığı yani suç işlemek için bir gıda hukukunun ihlalinin gerekmediği, ancak bunlar dışında istisnai olarak gereklilik tehlikesinin gıda yasası ihlali ile birleştirilmesinin olağan olduğu”*¹²¹ ifade edilmektedir. Bu noktada, epidemiyolojik kriterlerin¹²² nasıl kullanılacağı, zararlı olmasına rağmen izin verilen içeriklerin soyut tehlike oluşturup oluşturmadığının denetlenebilmesi ve bilimsel verilerle ilişkilendirilmesi ayrı bir sorun oluşturmaktadır. Örneğin, BgK m.15/f.2 açısından GDO ve ürünlerini amaç ve alan dışı kullanma fiili, tek başına hareketin gerçekleştirilmesi- soyut tehlike suçunun mantığına uygundur. Kanun koyucu burada hareketin yapılması ile

¹¹⁷ Hafizoğulları/Özen, s. 151.

¹¹⁸ Dülger, s. 382.

¹¹⁹ “Tehlike suçlarının geniş bir alanda kullanımı, ceza hukukunun idare hukukuna bağlılığı ve şirketlerde sorumluluğun paylaşılması konuları, gıda ceza hukukuyla ilgili meşruiyet problemleri olarak zikredilmiştir.” Maden, s. 81.

¹²⁰ Soyut tehlike suçlarının ceza hukukunun genel ilkeleriyle bağdaşmadığı, tehlikenin bir netice ile çıkar arasındaki ilişkinin bir türü olduğu ve bu çıkarın henüz zarara uğramamış fakat zarara uğrama ihtimali olduğunda tehlikenin var olacağından bahsedilmektedir. Tehlikenin var ya da yok olması net bir tespittir. Ancak bunun dışında, zarar ihtimalinin yani belli olmayan bir tehlikenin korunan hukuki yarar bakımından tehlike yarattığının kabul edilebilir olmadığı ifade edilmektedir. Centel/Zafer/Yenerer Çakmut, s. 262.

¹²¹ Adan Nieto, Martín, “General Report on Food Regulation and Criminal Law”, Food Regulation and Criminal Justice, 2016, Ed. Adan Nieto Martín, Ligeia Quackelbeen, Michele Simonato, 1. B., Netherlands 2016, s. 46.

¹²² Epidemiyolojik kriter bir vakayı vaka olarak nitelemede kullanılan klinik tanım kriterleridir. Buna ilişkin Bulaşıcı Hastalıklar Sürveyans ve Kontrol Esaslarına İlişkin Yönetmelik'te tanımları içeren m.4 b.s'de tanımlanmıştır. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=11347&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>, (Erişim Tarihi: 24.09.2023).

birlikte oluşan bir farazi zarar doğma olasılığını yahut tehlikeyi gerçekleştirme olasılığını cezalandırır görünmektedir.¹²³ Ancak, belirlenen amaç ve alan tek başına insan sağlığı açısından bir sorun oluşturabilir.¹²⁴ Amacı meşru olarak belirlediğinizde, yahut buna bile gerek olmaksızın bu prosedürel bir uygunluk olarak anlaşıldığında, buna bağlı olan fiil de hukuka aykırı hale gelmemekte ve normun koruma güvencesi işlememekte hatta tamamen ortadan kalkmaktadır. Böylelikle, epidemiyolojik parametrelerin de bir anlamı kalmamaktadır.¹²⁵ Bu noktada suçun hukuki konusu, kamu sağlığının korunması, sağlıklı yaşam hakkı ise ihlal fiilinin de hukuki konuyu koruma mekanizması gözetilerek ve bu içeriğe hizmet edecek şekilde yasal olarak düzenlenmesi gerekirdi. BgK'da bu husus, idari mekanizmalara bağlanmıştır. Bir başka açıdan ise gıda güvenliğine uyulmamasının bu suçları kişilere karşı işlenen suçlara yakın hale getirdiği ifade edilmektedir.¹²⁶ Bu durumda, yorumlama açısından İCK'daki¹²⁷ modeli göz önünde tutmak yerinde olacaktır. Gıda alanında tarımsal beslenmede haliyle pek çok sorun bulunduğu ve sorunun tamamen teknik olmayıp, coğrafi ve güçlü bir kültürel bağlılığı olan ögelerin de belirlediği bir sorun olduğu belirtilmektedir. Ceza hukuku bu bağlamda sadece normatif anlamda düzenleyici bir çerçeveyi güncelleme işlevini görmektedir. Bunun dışında, kanunda tanımlanmış ihlaller ile cezası tanımlı olmayan ihlaller arasındaki ilişkinin karmaşıklığı, somut tehlike suçları, gerçek felaketler ve varsayılan tehlike arasındaki karmaşayı derinleştiren hermenotik¹²⁸ farklılıklar,

¹²³ Yokuş Sevük, s. 264.

¹²⁴ Artemel, s. 140.

¹²⁵ Bu tip suçlarda mağdurun belirsizliği (incertam personam), kastın gayrimuayyen olması nedeniyle başvurulabilecek kanun yapımındaki modellemede epidemiyolojik paradigmalardan kullanımı anlamlı olacaktır. Neticede bu tip suçlar kişilere karşı işlenen suçlar değildir. Bu nedenle tipiklik, halk sağlığıyla ilintili belirsiz tehlike formüllerine atıfta bulunmak yerine, halkın zarar görmesiyle doğrudan ilgili kolektif bir tehlike olayı üzerine inşa edilip bu tehlikenin yeniden yorumlanması sağlanabilir. Bu da soyut tehlike (ihlal veya önleme suçu), tehlikenin somut olduğu ancak belirsiz bir mağdur üzerinden yapılandırıldığı ya da kişilere karşı işlenen suçlardaki bireysel yaralanmalar veya ölümler arasında bir köprü kurarak mümkün olabilir. Massimo, Donini, Il Progetto 2015 Della Commissione Caselli Sicurezza Alimentare e Salute Pubblica Nelle Linee di Politica Criminale della Riforma dei Reati Agroalimentari "Riforme Penali Reati Agroalimentari", (Diritto Penale Contemporaneo, Y. 2016, S. 1, s. 4-30), s. 9 https://dpc-rivista-trimestrale.criminaljusticenetwork.eu/pdf/donini_1_16.pdf, s. 9, (Erişim Tarihi: 16.02.2023).

¹²⁶ TCK'da İtalyan Ceza Kanunu'ndan farklı olarak kişilere karşı suçların içinde malvarlığına karşı işlenen suçlara yer verilmiştir. TCK, kişiye karşı saldırıları kişinin hayatı, vücut bütünlüğü ve şerefi ile sınırlı saymamış, hürriyete karşı bazı suçlara da şahsa karşı suçlar altında yer vermiştir. Zeki, Hafizoğulları/Muharrem, Özen, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler Kişilere Karşı Suçlar, 1. B., Ankara 2010, s. 29, 30.

¹²⁷ İtalyan Ceza Kanunu.

¹²⁸ Anlamlandırma, yorumlama açısından ortaya çıkabilecek farklılıklar olarak kullanılabilir. Türkçesi yorumsama, açıklama olarak da çevrilebilir. Melike Belkıs, Aydın, "Hukuka Hermeneutik Yaklaşım: Hans-Georg Gadamer'in Felsefi Hermeneutiği", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir 2019, s. 5.

örneğin; “varsayılan tehlike anayasal olarak meşru ise, benzer vakalarla ilgili olarak meşru hale gelme durumunu içereceği, somut tehlike suçları,¹²⁹ göreceğimiz gibi zaten zarar ortaya çıktığında cezalandırılmasından dolayı ortaya konulacak mekanizmanın geç olabileceği belirtilmektedir. Önleyici bir mekanizmanın devreye sokulması ile sadece idari değil, önleyici anlamda da cezai yaptırımların inşasının kaçınılmazlığının önemine dikkat çekilerek tüzel kişilerin hesap verilebilirliğinin de öne çıktığı ifade edilmektedir.”¹³⁰ Kanımızca, bu tip tehlike suçlarında nedensel bağlantıyı kurabilmek adına bu suçlara özgü bir yaklaşım yöntemi-düzenleme inşa edilmelidir. Bunun hayat açısından bir pratiği ve elde edilmiş şekli olmalıdır ki buradan norm bazında bir belirleme yapılabilir. Failin bir ceza hukuku normunu ihlal ederken, fiili ile arasındaki ilişki, ceza hukukunun anlam yüklediği iradi fiil ilişkisidir. Bu bakımdan soyut tehlike suçları ile somut tehlike suçları arasında fark bulunmaktadır. Bu anlamda, ihlali nitelemenin ve korumanın gerekçesi belirliliktir. Bu nedenle idari mekanizmadan bağımsız bir norm ilişkisi geliştirilmelidir. “Sağlık; fiziksel, ruhsal ve sosyal bir iyilik hali olduğu için, bu ilişki içerisinde, tanım içerisindeki bütün parametrelerin ayrı ayrı incelenmesi ve bilimsel olarak etkililik değerlendirmelerinin yapılması gerekir.”¹³¹

Sağlık açısından gıda ile ilgili sıklıkla görülen bazı durumlar ani gelişen alerjik reaksiyonlar, antibiyotiklere karşı oluşan direnç ve sindirim sistemi üzerinde oluşan birtakım sorunlardır. Brezilya’da gerçekleşen bir olayda soya bitkisine fındık-ceviz gibi kabuğu sert meyvelerin gen proteininin aktarılması sonucu birçok alerjik reaksiyon görülmüş ve ürün piyasadan çekilmiştir. Yapılan birtakım deneylerde örneğin genetiği değiştirilmiş mısır ile 90 gün beslenen sıçanlarda ileri evrede görülebilen karaciğer-böbrek toksisitesi olduğu saptanmıştır. Yapılan araştırmada ürünle ilgili uzun dönem çalışmaların yapılması gereği ve ürünün güvenli olmadığı belirtilmiştir. Genetiği değiştirilmiş gıdalarla beslenen genç ve yaşlı sıçanların RNA’larında bazı çevresel etmenlere bağlı görülen değişimlere neden olduğu ifade edilmektedir. mRNA gen transkripsiyonlarında geçici bir azalma ve öncü-mRNA’nın oluşumunda verimlilik azalması saptanmıştır.¹³² Bu verilerin değerlendirmesi ceza hukuku anlamında birkaç yönden anlam taşıyabilir. Bunlar; nedensellik bağı ve tehlike kapsamındaki risk ve öngörülebilir risk açısından yapılacak değerlendirmelerdir. BgK m.15’te düzenlenen cezai sorumluluğun doğması için, fiilin ihlali için kanuna

¹²⁹ Somut tehlike suçlarında ihlal edilen fiilin suçun konusu bakımından bir tehlike oluşturması bu suçlar bakımından unsur yerine, cezalandırılabilme şartı şeklinde anlaşılmalıdır. Murat, Aydın “Genel Güvenliği Kasten Tehlikeye Düşürmek Suçu Silah Kavramı ve Yargıtay Uygulaması”, (Terazi Hukuk Dergisi, Y. 2007, C. 2, S. 6, s. 50-59), s. 52 vd.

¹³⁰ Donini, s. 5.

¹³¹ Dilek, Aslan/İlhan, Bayazit “Farklı Boyutları ile Genetiği Değiştirmiş Organizmalar: Kısa Bir Değerlendirme”, Ankara Tabip Odası, 1. B., Ankara 2010, s. 50.

¹³² Aslan/Bayazit, s. 50.

aykırı olarak anılan fiillerin yerine getirilmesi şartına bağlanmaktadır. Ancak, risk değerlendirmesinin idari bir karar olması karşısında ve yine risk değerlendirmesinde BgK m.3 uyarınca GDO içeriği bulunmasına rağmen, bunun 10 yıl süre ile risk oluşturmayacağına idari mercilerce karar verilen durumlar için, bu anılan kanuna aykırılığın 10 yıl süre ile söz konusu bile olmaması demektir. Bu da her şeyden önce öngörülen tehlike suçu düzenlemesinin mantığına aykırıdır.

C. BgK m.15'teki Suçların Hukuki Yapısına İlişkin Değerlendirmeler

1. Ceza Sorumluluğunu Kaldıran Nedenler

BgK m.15'te dört fıkra halinde düzenlenen suç bakımından suçun yapısına bakıldığında, hukuka uygunluk nedenleri açısından meşru savunma, kanun hükmünü yerine getirme ve hakkın kullanılması bakımından bu hükümleri uygulamanın mümkün olmadığını ifade etmek gerekir. Bir hukuka uygunluk nedeni olan, ilgilinin rızası açısından, bu suçlar bakımından rıza gösterecek kişi toplum olduğundan bu hüküm de uygulanamaz. Yine bu suçlar açısından savunduğumuz görüşe göre, kusurluluğu kaldıran bir hal olan,¹³³ zorunluluk hali de uygulanamaz. Yetkili amirin emrini yerine getirmek açısından yine bu hükümler uygulanamaz. Ancak, bu suç bakımından cebir veya tehdit hükümleri uygulanabilir. BgK m.15'te düzenlenen suç bir başkasının cebir veya tehdidi sonucu işlenmek zorunda kalınmışsa suçun faili, bu hareketlere maruz kalarak suçu işleyen kişi değil, bu hareketleri yaparak suçu işleyen kişi veya kişilerdir.¹³⁴ Bu suç bakımından hata hükümlerinin uygulanması ise, suçun maddi konusu üzerinde hata yapılmak suretiyle gerçekleşebilir. Kişi sattığı ürünün GDO içeren ya da GDO katkısı içeren bir ürün olduğunu bilmeyebilir. Bu durumda failin kastının bulunmaması suçların da taksirli hallerinin düzenlenmemiş olması nedeniyle sorumluluk cihetine gidilemeyecektir. Suç, maddede anılan hareketlerin işlenmesiyle tamamlanacaktır.

2. Suçun Özel Görünüş Şekilleri

Suçun özel görünüş şekillerinden, teşebbüsün mümkün olması, hareketlerin parçalara bölünebildiği durumda mümkündür. Aksi halde, teşebbüs mümkün değildir.

Bu suç bakımından, iştirak, özel bir özellik göstermez. Bu suçun iştirakin tüm şekilleri ile işlenmesi mümkündür. BgK m.15/f.1-4 arasında düzenlenen hareketlere doğrudan doğruya katkı sağlanması durumunda müşterek faillik gündeme gelecektir. Bu durum, TCK m.37/f.1'de "*Suçun kanuni tanımında yer alan fiili birlikte gerçekleştiren kişilerden her biri, fail olarak sorumlu olur*" şeklinde

¹³³ Kan, s. 114 vd.

¹³⁴ Özen, Biyogüvenlik, s. 299.

düzenlenmiştir. Yine aynı şekilde öngörülen hareketlerin bir başkasının araç olarak kullanılarak işletilmesi mümkündür. TCK m.37/f.2’de bu kişi fail olarak sorumlu tutulacaktır. Bu hareketlerin suç işleme düşüncesi olmayan bir kişide suç işleme düşüncesi oluşturularak azmettirme yoluyla işlenmesi de mümkün olup, TCK m.38/f.1 uyarınca kişi işlenen suçun cezası ile cezalandırılacaktır.

Koşulları gerçekleştiği takdirde, fikri içtimanın da uygulanabilmesi mümkündür. Zincirleme suç hükümlerinin uygulanabilmesi için BgK m.15’te dört fıkra halinde düzenlenen suç için iki ihtimal söz konusudur. Bu suçlar eğer bağımsız suç düzenlemesi olarak kabul edilirse, zincirleme suç hükümlerinin uygulanabilmesi için birden çok işlenen suçun aynı fıkra da düzenlenen suç olması gerekir. Bu suçlar eğer bağımsız suç düzenlemesi olarak kabul edilmeyip bir suçun işleniş şekilleri olarak kabul edilirse, birden çok işlenen suçun aynı fıkra da düzenlenen suç olması gerekmez. Farklı fıkralarda düzenlenen suçların işlenmesi halinde de zincirleme suç hükümleri uygulanır.¹³⁵ Biz bu suçlardan BgK m.15/f.4’te düzenlenen suç dışında bağımsız suç olmadığını görüştünü benimsiyoruz.

Normların görünüşte içtimasında somut olayda uygulanabilir gözüken birden fazla norm olmasına rağmen, bu normlardan sadece birinin uygulanabileceği sonucuna varılmaktadır.¹³⁶ Bu durumda olaya uygulanması muhtemel kanunların çokluğu bulunmaktadır.¹³⁷ BgK m.15/f.4’te düzenlenen “... fiilin daha ağır cezayı gerektiren başka suç oluşturmadığı” ifadesi normların görünüşte içtimasına bir örnektir. TCK m.185’te düzenlenen “Zehirli madde katma” ile TCK m.186’da düzenlenen “Bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti” suçları ile BgK m.15’te dört fıkra halinde sayılan suça bakıldığında, TCK m.186/f.1 ile görünüşe içtima hükümleri gündeme gelebilir. TCK m.186/f.1’de “Kişilerin hayat ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde bozulmuş veya değiştirilmiş her tür yenilecek veya içilecek şeylerle ilaçların satımı, tedariki ve bulundurulması” ifadesi geçmektedir. “Bu fiilleri yapan kimseye bir yıldan beş yıla kadar hapis ve binbeşyüz güne kadar adli para cezası verilmektedir.” BgK m.15/f.2 ve f.3’e bakıldığında TCK m.186/f.1 ile aralarında görünüşte içtima ilişkisi dikkati çekmektedir. Burada üzerinde durabileceğimiz BgK’daki her iki normun da kamu sağlığını korumasıdır. Bu gibi durumlarda, genel norm-özel norm ilişkisi söz konusu olduğundan, genel normun uygulanmasını engelleyen özel norm uygulanır.¹³⁸ Dolayısı ile yalnızca BgK m.15/f.2 ve f.3’ten sorumluluk cihetine gidilmelidir.

¹³⁵ Özen, Biyogüvenlik, s. 299, 300.

¹³⁶ Özgenç, s. 718.

¹³⁷ Mahmut, Kaplan, “Ceza Hukukunda Özel Genel Norm İlişkinin Tespiti”, (Ceza Hukuku Dergisi, Y. 2023, C. 18, S. 53, s. 487-524), s. 490.

¹³⁸ Özgenç, s. 718, Özen, Biyogüvenlik, s. 300.

Normların gerçek içtimaina bakıldığında, BgK m.15/f.4'ün gerçek içtima düzenlemesine yer verdiği görülmektedir. BgK m.15/f.4'te ilk cümlede düzenlenen suçtan dolayı cezai yaptırım uygulanacaktır. BgK m.15/f.4'ün ifadesinde “*Yalan beyanda bulunarak bu Kanun hükümlerine göre alınması gereken ithal veya işleme iznini alan kişi, fiili daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu izne dayalı olarak GDO'ların, GDO ve ürünlerinin veya GDO'lardan elde edilen ürünlerin ithal edilmesi, işlenmesi, kullanılması, satışa arz edilmesi, satılması, devredilmesi, kabul edilmesi, nakledilmesi veya bulundurulması halinde, ayrıca yukarıdaki fıkralardaki hükümlere göre cezaya hükmolunur.*” denilmektedir. Bu hükme göre maddede anılan fiillerin işlenmesi BgK m.15/f.2 ve f.3'te suç olarak düzenlendiği ve ayrıca yukarıdaki fıkralara göre cezaya hükmolunur dediği için bu suçlardan da cezai yaptırım uygulanacaktır. Ancak dikkat çekici bir şekilde, BgK m.15/f.4'te yer alan “işlenme” kelimesi her iki fıkrada da yer almamaktadır. Burada işlenme kelimesi suç oluşturan seçimlik hareketlerden biri gibi kabul edilmiştir. Fakat bu hareketin normun gönderme yaptığı fıkralarda yer almaması, BgK m.15/f.4'ün ikinci cümlesinin yardımcı norm niteliğinde olması nedeniyle, yasaklanan hareketin belirtilip yukarıdaki bu fıkralara gönderme yapılması nedeniyle, sorumluluk cihetine gidilebilmesi için açıkça fiili tanımlayan bu ifadenin gönderme yaptığı normlarda da yer alması gerekmektedir. Bu durum kanunilik ilkesine aykırılık teşkil etmektedir.¹³⁹

SONUÇ

GDO'lu gıdaların riskleri ve uzun vadeli etkilerine ilişkin yeterli süre geçmesi ile ilişkili olarak elimizde kesin bilimsel sonuçlar bulunmamaktadır. Bununla birlikte, GDO'nun üretim aşamasında kullanımını savunan çevreler, GDO'ların verimi arttıracığı ve dünyadaki açlığın sonlandırılmasında önemli bir rol alacağını iddia etmektedirler. Aksi yöndeki FAO raporları ise bunun verim artışı sağlamadığı ve açlığa çözüm olmadığı yönünde tespitler içermektedir. Küresel manada tohum üretimi ile ilgili olan şirketlerin aynı zamanda zirai içerikte ilaçların da üreticileri olması, endüstriyel tarım yöntemlerini kullanan ve arzı oluşturan sermaye ile talep arasındaki sıkı ilişki, GDO'lu tohumların yaygınlaştırılması isteği karşısında üreticilerin bu şirketlere yarar sağlayarak bağımlı hale getirilmesi fikrini de barındırabileceğinden bu zincire ihtiyatla yaklaşmayı gerektirmektedir.¹⁴⁰ Sağlık hakkının bir bileşeni olan gıdanın, biyoteknolojinin gelişmesi sonucunda

¹³⁹ Özen, Biyogüvenlik, s. 301.

¹⁴⁰ Nida, Dinçtürk, “Tohum dosyası (III): İthal tohumlar bizi zehirliyor mu?”, 11 Mayıs 2020 tarihli yazı, <https://teyit.org/tohum-dosyasi-iii-ithal-tohumlar-bizi-zehirliyor-mu>, (Erişim Tarihi: 18.07.2023).

genetik müdahalelere konu olması, gıda güvenliğine ilişkin kamusal makamların sorumluluğunu genişletmektedir.

Türk hukukunda GDO'lu gıdaların güvenliğinin sağlanmasına ilişkin öngörülmiş “önleyici” ve “düzeltici tedbirler”; devletin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına ilişkin koruma yükümlülüğünün başlıca gerekleridir. Bunun için de ilk yapılması gereken; işler bir mevzuat üretmektir. GDO'lu gıda üreticilerinin sorumluluğu, tüketicilerin hakları ve kamusal makamların yükümlülüğü üzerine inşa edilen Biyogüvenlik mevzuatı; riski tanımlama; riski yönetme ve sorumluluk/tazmin olmak üzere üç temel prensipten oluşmaktadır. GDO'lu gıdaların insan sağlığı üzerindeki faydaları ve zararlarına ilişkin pek çok çalışma ortaya konmuşsa da nihai olarak kesin bir bilimsel sonuca henüz ulaşamamıştır. Nitekim bu “risk” in varlığı Türk biyogüvenlik mevzuatında da kabul edilmiş, fakat “risk”in ne olduğu tanımlanmamıştır. Biyogüvenlik mevzuatındaki bu belirsizlik ceza hükümlerini daha dikkatle ele almayı gerektirmektedir. BgK m.3'e göre risk değerlendirmesi yapılarak risk içeren başvurular reddedilecek, içermeyenler için ise on yıl süreyle risk değerlendirme raporu geçerli olacaktır. Riskin yönetimi kapsamında verilen izin iptal edilebilmekte ise de eşik değer %0.9 oran ve bu oranın aşışında tespit edildiğinde GDO bulaşımı olarak nitelenmektedir. Yine her ne kadar BgK m.3'te GDO'lu ürünler için anılan fiiller bilimsel esaslara göre yapılacak risk değerlendirme kararına göre sınıflandırılmışsa da öngörülmeyen riskler için herhangi bir kriter konmaması dikkat çekicidir. Bu durumda ortaya çıkacak sonuç, farklı içeriklere ilişkin kriter konmadığı için varsayılan belirlenmeden sonra, yalnızca on yıl süre ile yapılan başvuruların geçerli olması on yıllık süreyi aşan ve gerçekleşen risklerin kapsam dışında kalmasıdır. Bu, izin verilen riskte sürdürülebilirliğin ve kapsamının belirsizliğine yol açmaktadır. Bu nedenle, tehlike suçu olarak düzenlenen bir yapıda, belirsizlik nedeniyle zararın esas alınması gibi bir sonuç da dolaylı olarak ortaya çıkmaktadır. Yine, örneğin bir başka ürünle getirilen içerikte yer alan GDO için bir sınırın bulunmaması, bu nokta açısından da risk aşımı bakımından ihlalin belirlenememesi sorununu ortaya çıkarmaktadır. Özellikle, uzun zamana yaygın etkilerin, çevresel etmenlerle birleştiğinde oluşan nedensellik bağı problemi, önemlidir. Bu konuda, bir eşik değerdeki ifade ettiğimiz belirsizlik, riskin ve risk aşımının belirlenebilmesi yönünden ciddi bir sorun oluşturmaktadır. GDO tespiti, gıdanın son hali üzerindeki genetik müdahaleyi her zaman göstermemektedir. Buna göre, 0.9 oranına göre eğer bundan fazla bir oran çıkmış ve ürün GDO etiketli ise onaylanan GDO adı altında yurda girişine izin verilirken, onaylanmayan GDO etiketsiz ise yurda girememektedir. Bebek mamaları ve ürünlerinde bir risk unsuru olarak yasaklanan GDO riskin belirlenemediği durumlarda risk salt zarara indirildiği için,

ispat güçlüğünü de beraberinde getirmektedir. Bu noktada, eşik değer olarak belirlenen %0.9 değerinin ise hangi bilimsel esaslarla belirlendiği belirsizdir. Bu, aynı zamanda kanuna aykırı fiil bakımından ihlalin sınırlarını belirlemeyi de güçleştirmektedir. Kanunilik ilkesinin geçerli olduğu bir sistemde cezai normların böyle bir belirsizliği ortadan kaldıracak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekir. Hal böyle olunca, riskin belirsizliği, doğal olarak riskin gerçekleşmesine yönelik önleyici tedbirleri ve risk gerçekleştiğinde uygulanacak düzeltici tedbirleri de etkilemektedir. Bu belirsizlik bir yandan zararın ispatı sorununu doğururken, diğer yandan da zarardan doğacak sorumluluğu muğlaklaştırmaktadır.

GDO kullanılarak üretilen gıda ve buna bağlı içerikler konusunda dikkati çeken bir başka problem, BgK ile konulmuş bastırıcı ve önleyici mekanizmanın etkin bir şekilde işlememesidir. Örneğin BgK m.15'te sırf davranış suçu modellenmesi ile risk belirlemesine ilişkin yapının uyuşmaması nedeniyle, ifade ettiğimiz riskin belirlenmesine ilişkin problem bir yana, bu model karşısında belirlenmesi de anlamsızlaşmaktadır. Yine BgK m.5'te yasaklar anlamında belirtilen yasak fiillerin yaptırımsız bırakılması, bu fiillerin yaptırım olmadan kanunda tanımlanması yalnızca edebi bir anlam ifade etmektedir. Öyle ki bu durum için ancak BgK m.5 ile BgK m.15 birlikte değerlendirildiğinde çözüm üretilebilmektedir. Bu konudaki denetimler yönetmeliğe bağlı olacaktır. Ancak bu yapılandırma da sıkıntılar bulunmaktadır. Deneysel esaslı serbest bırakma faaliyetlerinin ne olacağı belirsizdir. Bu yönde bir düzenleme yapılmamıştır. GDO Yönetmeliği m.8, GDO Yönetmeliği m.6 kapsamında risk oluşturmayacağı belirtilen başvurular için on yıllık süre şartı koymasına rağmen, bu on yıl dolduktan sonraya ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu belirsizliği özellikle genetik mekanizma üzerindeki değişikliklerin uzun vadede kendisini kanser ve otoimmün hastalıklar olarak göstermesi nedeniyle cezai bakımdan nedensellik bağı kurulamamaktadır. Nedensellik bağı kurulduğunda, bu suçların kasten öldürmeye teşebbüs olarak değerlendirilmesi mümkün olsa da yine BgK ile ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Çünkü bunun için GDO içeriğinin direk öldürme kastı ile kullanılması gerekir. Fiilin taksirli hali tanımlanmadığından bu yönde bir değerlendirmede bulunmak ise mümkün değildir. BgK m.15/f.1 açısından cezai sorumluluk bağlamında kanun hükümlerine aykırılıkla ilişkilendirilirken f.2 ve f.3'te cezai sorumluluk doğrudan belirtilen esaslar çerçevesinde belirlenmektedir. BgK m.15/f.1, f.2, f.3 ve f.4 kapsamında tanımlanan hareketler için GDO'nun tespiti ve oranı belirlenmesi olmadığı için mevzuatta farklı tanımlanan GDO'lu ürün ile GDO kalıntılı ürünü ayırmak mümkün değildir. Bu da normda öngörülen sorumluluğu objektif sorumluluğa yaklaştırmaktadır.

Kişinin, daha önce içinde GDO'lu ürün taşıyan bir nakliye aracına bu durumu bilmeden ürün yerleştirmiş ve bu ürünleri taşımış olması durumunda bu ürünlerden aktarılan bulaşı ile çok rahat bir şekilde taşıyan ürünlerde GDO tespiti yapılmış olabilir. Bu durumlarda GDO ve ürünleri için gerçek ve tüzel kişilere hem başvuru ve esaslar kısmında hem de BgK m.15/f.6'da yükümlülük yüklenmiş ve karşılığında idari para cezası öngörülmüştür. Buna göre BgK m.7/f.1 uyarınca analiz işlemlerini Bakanlık yapacaktır. Bakanlık analiz sonuçları ve netice üzerinden hareket ettiği için bu durum kast olarak yorumlanıp sorumluluk cihetine gidilmesine yol açabilir. Bazen bu durum hata ile de meydana gelebilir. Kişi sattığı ürünün GDO içeren ya da GDO katkısı içeren bir ürün olduğunu bilmeyebilir. Bu durumda da failin kastının bulunmaması suçların da taksirli hallerinin düzenlenmemiş olması nedeniyle sorumluluk cihetine gidilmesi gerekmektedir.

Bu konuda yapılması gereken bir başka tartışma, yasaklar kapsamında BgK m.5'te düzenlenmiş fiilleri işleyerek, örneğin, onay alınmaksızın bir ürünü kanuna aykırı olarak piyasaya sürmenin taksir kapsamında ele alınıp alınmayacağıdır. Elbette bu anılan fiillerin kastla ve taksirle ortaya çıkabilmesi mümkündür. Sorumluluğun düzenlendiği BgK m.15 kapsamında taksirli sorumluluk düzenlenmediğinden BgK m.15 anlamında herhangi bir yaptırımın doğmasının mümkün olmaması gerekir. Ancak BgK m.15 kapsamında GDO ve ürünlerini kanuna aykırı olarak ithal etme, üretme, satışa arz etme ve benzeri fiiller neticesinde insanların yaralanması ve ölmesi neticesinde fail ayrıca kastla ve olası kastla öldürme ve yaralama suçlarından cezalandırılacaktır. Suçun taksirle işlenmesi halinde de failin ayrıca taksirle öldürme ve yaralama suçlarından cezalandırılması söz konusudur.

Son olarak BgK m.15/f.1'de yer alan beş yıldan on iki yıla kadar hapis cezası, BgK m.15/f.2'de yer alan dört yıldan dokuz yıla kadar hapis cezası ve BgK m.15/f.3'te yer alan üç yıldan yedi yıla kadar hapis cezası düzenlemelerinde cezaların alt ve üst sınırları arasında hakim takdir yetkisini kullanacağı makas aralığının çok geniş tutulmuş olması, ceza hukukundaki fiil ile yaptırımın denk olması ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. Adil bir ceza, cezalandırıcı adalet anlayışı ile faydacı adalet anlayışlarının kesişiminden oluşmaktadır. Bu hem orantılı ceza tayini konusunda kanun koyucuya getirilen bir yükümlülüktür, hem de hakimlere cezanın orantılı uygulanması yönünde takdir yetkisini kullanırken keyfiyete kaçmadan, kanuni ve yeterli gerekçeye dayanarak belirleme zorunluluğu yüklemektedir. TCK m.3'te yer alan kanun önünde eşitlik ilkesi de suç işleyen kimsenin fiiline verilecek cezanın kişinin bu fiili ile orantılı olması gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle madde kapsamındaki anılan yaptırımların yeniden düzenlenmesi yerinde olacaktır.

Tüm bu ifade edilenlerle birlikte GDO suçlarına ilişkin öncelikle ulusal bir politika oluşturulmalı, mevzuatımızın bu yönden eksiklikleri ihlalleri kapsar şekilde giderilmelidir. TCK'da yer alan gıda suçlarında ise fiil, GDO'lu gıda ile ilişkili olarak doğrudan tanımlanmalıdır. Özel ceza içeren kanuni düzenlemelerde ise suç tiplerinin belirlenmesi için ilgili maddede öngörülen hareket şekilleri, idari tanımlardan arındırılarak bağımsız hale getirilmeli ve normun içeriğinde yaptırım ile birlikte düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ARTEMEL, Mehmet Nafi: Biyogüvenlik Hukuku, 1. B., İstanbul 2014.
- ARTUK, Mehmet Emin/GÖKCEN, Ahmet: Ceza Hukuku Genel Hükümler, 15. B., Ankara 2021.
- ASLAN, Dilek/BAYAZIT, İlhan: Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar: Kısa Bir Değerlendirme, Farklı Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar, Ed. Dilek Aslan/Meltem Şengelen, 1. B., Ankara 2010.
- AYDIN, Melike Belkıs: "Hukuka Hermeneutik Yaklaşım: Hans-Georg Gadamer'in Felsefi Hermeneutiği", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir 2019.
- CENTEL, Nur/ZAFER, Hamide/YENERER ÇAKMUT, Özlem: Türk Ceza Hukukuna Giriş, 9. B., İstanbul 2016.
- DEMİRBAŞ, Timur: Ceza Hukuku Genel Hükümler, 17. B., Ankara 2022.
- DÖNMEZER, Sulhi/ERMAN, Sahir: Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Cilt II, 15. B., İstanbul 2021.
- DÜLGER, Murat Volkan: Ceza Hukuku Genel Hükümler, 1. B., İstanbul 2021.
- HAFIZOĞULLARI, Zeki/ÖZEN, Muharrem: Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 9. B., Ankara 2016.
- HAFIZOĞULLARI, Zeki: Ceza Normu, 2. B., Ankara 1996.
- HAFIZOĞULLARI, Zeki/ÖZEN, Muharrem: Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler Kişilere Karşı Suçlar, 1. B, Ankara 2010.
- İÇEL, Kayıhan: Ceza Hukuku Genel Hükümler, 6. B., İstanbul 2021.
- KAN, Çağrı: Türk Ceza Hukukunda Zorunluluk Hali, 1. B., Ankara 2018.
- KOCA, Mahmut/ÜZÜLMEZ, İlhan: Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 14. B., Ankara 2021.
- OZANSÜ, Mehmet Cemil: Kasttan Doğan Subjektif Sorumluluk, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- ÖNDER, Ayhan: Ceza Hukuku Dersleri, 1. B., İstanbul 1992.
- ÖZEN, Mustafa: Gıda Hukuku, 2. B., Ankara 2015.
- ÖZGENÇ, İzzet: Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 17. B., Ankara 2021.
- PALAZZO, Francesco: Introduzione Ai Principi Del Diritto Penale, 1. B., Torino 1999.
- ÜNAL, Osman Gazi: Türk Ceza Hukukunda Tehlike Suçları, 1. B., Ankara 2023.
- VIGANO', Francesco: Stato Di Necessita'e Conflitti Di Doveri, 1. B., Milano 2000.
- YOKUŞ SEVÜK, Handan: Çevre Hukuku, 2. B., Ankara 2017.

Makaleler

- AKBULUT, Berrin: "İdari Para Cezası ve İdari Para Cezasının Belirlenmesi", Çatalhöyük International Journal of Tourism and Social Research, Y. 2022, S. 9, s. 87-99.

- AYDIN, Murat: “Genel Güvenliği Kasten Tehlikeye Düşürmek Suçu Silah Kavramı ve Yargıtay Uygulaması”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Y. 2007, C. 2, S. 6, s. 50-59.
- BEYKAYA, Mehmet: “Türkiye’de Gıda Endüstrisinde Gıda Güvenliği ve Denetimlerin Rolü: İğdir İli Örneği”, *İğdir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Y. 2020, C. 10, S. 1, s. 260-270.
- ÇIVGIN, Hatice: “Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye’deki GDO Düzenlemeleri Işığında Biyogüvenlik Kurulu Kararları”, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, Y. 2016, C. 14, S. 53, s. 112-139.
- ÇOBAN, Aykut: “Türkiye’de GDO Düzenlemesi ve Sosyo-Ekolojik Sorunlar”, *Görünmez Elin Ekolojisi, Biyogüvenlik ve GDO*, Ankara 2010, s. 43-67.
- ÇUBUKÇU, Büşra Sevde: “Türk Ceza Hukuku’nda Görünüşte İctima”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Y. 2019, C. 14, S. 154, s. 1181-1190.
- DOĞAN, Beşir Fatih/IŞIKTAÇ, Esra: “5977 Biyogüvenlik Kanunu Kapsamında Temel Esaslar ve Hukuki Sorumluluk”, *Türk Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Y. 2023, C. 5, S. 1, s. 33-79.
- DOĞAN, Koray: “Tehlike Suçu ile Zarar Suçu Arasındaki Suçların İctimai Sorunu”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Y. 2014, C. 5, S. 16, Ankara, s. 179-208.
- DONINI, Massimo: “Health Protection and Food Safety Regulation in Italy: From The Current Legislation to Reform Project of 2015”, *Food Regulation and Criminal Justice*, 2016, Ed. Adan Nieto Martín/Ligeia Quackelbeen/Michele Simonato, Netherlands 2016, s. 225-244.
- DÖNER, Ayhan/KELEK, Mücahit: “Negatif Yükümlülükler Açısından Sağlık Hakkı”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Y. 2015, C. 19, S. 3-4, s. 3-21.
- ERSOY, Uğur: “Ceza Hukukunun Gri Alanı Tehlike Suçları”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Y. 2020, C. 11, S. 41, s. 27-64.
- GÜLEŞCİ, Yusuf: “5977 Sayılı Biyogüvenlik Kanunu’nun İncelenmesi”, *Sağlık Hukuku Digestası*, Ankara Barosu Yayınları, Y. 2021, C. 2, S. 2, s. 159-180.
- GÜRPINAR, Damla: “Biyogüvenlik Kanunu Çerçevesinde Hukuki Sorumluluk”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Y. 2013, C. 15, S. Özel Sayı, s. 1067-1110.
- KAPLAN, Mahmut: “Ceza Hukukunda Özel Genel Norm İlişkisinin Tespiti”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Y. 2023, C. 18, S. 53, s. 487-524.
- KIVILCIM, Zeynep: “Cartagena Protokolü ve Türkiye Biyogüvenlik Mevzuatı”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Y. 2012, C. 20, S. 1, İstanbul, s. 99-121.
- MADEN, Mehmet: “Gıda Ceza Hukukunun Bazı Temel Kavramları ve Genel Yapısı Üzerine Mukayeseli Bir İncelemesi”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, Y. 2019, C. 7, S. 1, s. 81-91.
- MARTIN, Adan Nieto: “General Report on Food Regulation and Criminal Law”, *Food Regulation and Criminal Justice*, 2016, Ed. Adan Nieto Martín/Ligeia Quackelbeen/Michele Simonato, Netherlands 2016, s. 17-64.

- ÖZBEK, Veli Özer: “Zehirli Madde Katma ve Bozulmuş veya Değiştirilmiş Gıdaların Ticareti Suçları (TCK m.185 ve m.186)”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, Y. 2019, C. 21, S. Özel Sayı, s. 95-119.
- ÖZBEK, Veli Özer: “Ceza Hukukunda Nedensellik Bağı ve Fiilin Objektif İsnat Edilebilirliği Sorunu”, Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, Ankara 2004, s. 417-457.
- ÖZEN, Mustafa: “5977 Sayılı Biyogüvenlik Kanunu’nda Düzenlenen Suçlar”, (Biyogüvenlik), Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Y. 2014, C. 0, S. 113, s. 283-306.
- ÖZEN, Mustafa: “Kamu Sağlığına Karşı İşlenen Suçlar”, (Kamu Sağlığı), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Y. 2008, C. 66, S. 2, s. 163-190.
- ÖZLÜER, Özkaya İlgın/ÖZLÜER Fevzi: “Biyogüvenlik Yasası Korkunun Ekolojisi”, Görünmez Elin Ekolojisi Biyogüvenlik ve GDO, Ed. Ekoloji Kolektifi, 1. B, Ankara 2010, s. 137-156.
- SALTIK, Ahmet: “Genetiği Değiştirilmiş Gıdalar ve Halk Sağlığı”, Farklı Boyutlarıyla Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar, Ankara 2010, s. 33-40.
- TAŞKIN, Ozan Ercan: “Maddi ve Muhakeme Boyutuyla Çevre Ceza Hukukuna Dair Bazı Tespitler/Kısmi Öneriler”, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, Y. 2015, C. 3, S. 1, s. 119-166.
- UĞUR, Hüsamettin: “Kabahatler Kanunu ve 5252 sayılı Kanuna Göre İdari Para Cezası ve Yargıtay Uygulaması”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Y. 2009, S. 85, s. 189-219.
- YENERER ÇAKMUT, Özlem: “Türk Ceza Yasasında Zehirli Madde Katma Suçu (TCK m.185)”, Ceza Hukuku Dergisi, Y. 2007, C. 2, S. 4, s. 247-262.
- YENİ, Onur: “Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma Bir Yazarın Taraması”, Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y. 2014, C. 16, S. 3, s. 181-208.

Elektronik Kaynaklar

- Biyogüvenlik Kanunu Tasarısı ile Çevre, Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler, Avrupa Birliği Uyum ile Tarım, Orman ve Köy İşleri Komisyonları Raporları (1/789, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c064/tbmm23064074ss0473.pdf>).
- Biyogüvenlik Mevzuatı Uygulama Talimatı, [https://vskn.tarimorman.gov.tr/pendik/Belgeler/BIYOGÜVENLIK_MEVZUATI_UYGULAMA_TALIMATI_30.05.2018_DeGISIKLIGI_pdf.%20\(1\).pdf](https://vskn.tarimorman.gov.tr/pendik/Belgeler/BIYOGÜVENLIK_MEVZUATI_UYGULAMA_TALIMATI_30.05.2018_DeGISIKLIGI_pdf.%20(1).pdf).
- Bulaşıcı Hastalıklar Sürveyans ve Kontrol Esaslarına İlişkin Yönetmelik, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=11347&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>.
- ÇETİNER Selim: “Biyogüvenlik Nedir, Ne Değildir?”, http://research.sabanciun.edu/18136/1/Biyog%C3%BCvenlik_Nedir_Ne_de%C4%9Fildir.pdf).
- Cumhuriyet, “Küçük Salıha’nın Ölüm Nedeni Netleşti”, 13.09.2021 tarihli haber, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kucuk-salihanin-olum-sebebi-netlesti-zehirli-nar-1868440>.
- DİNÇTÜRK, Nida: Tohum dosyası (III): İthal tohumlar bizi zehirliyor mu? 11 Mayıs 2020 tarihli yazı, <https://teyit.org/tohum-dosyasi-iii-ithal-tohumlar-bizi-zehirliyor-mu>.

DONINI, Massimo: Il Progetto 2015 Della Commissione Caselli Sicurezza Alimentare e Salute Pubblica Nelle Linee di Politica Criminale della Riforma Dei Reati Agroalimentari, “Riforme Penali Reati Agroalimentari”, Diritto Penale Contemporaneo, Y. 2016 S. 1, s. 4-30, https://dpc-rivista-trimestrale.criminaljusticenetwork.eu/pdf/donini_1_16.pdf.

<https://www.eurotopics.net/tr/204669/glifosat-davasinda-karar-monsanto-ya-254-milyon-ceza#>.

<https://www.greenpeace.org/turkey/Global/turkey/report/2014/06/GDO%20rapor.pdf>.

<https://karararama.yargitay.gov.tr/>.

[https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6331&MevzuatTur=1&MevzuatTip=5#:~:text=\(3\)%20İřyeri%20hekimisi%20veya%20sađlık,sađlık%20hizmeti%20sunucularına%20sevk%20eder](https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6331&MevzuatTur=1&MevzuatTip=5#:~:text=(3)%20İřyeri%20hekimisi%20veya%20sađlık,sađlık%20hizmeti%20sunucularına%20sevk%20eder).

ZIRULIA, Stefano: “I Riflessi Del Danno Ambientale Sulla Salute Umana Criticità e Prospettive della Prova Epidemiologica ‘Omicidio e Lesioni Personali, Epidemiologia’”, Il Nuovo Diritto Penale Ambientale, Diritto Penale Contemporaneo, Sayı: 1, 2018, https://dpc-rivista-trimestrale.criminaljusticenetwork.eu/pdf/zirulia_1_18.pdf, s. 212-231.